

**JAVNI POSVET
O NOVEM NACIONALNEM PROGRAMU ZA
JEZIKOVNO POLITIKO**

PRISPEVKI

Ministrstvo za kulturo, 28. november 2017

Avtorice in avtorji prispevkov:

- izr. prof. dr. Kozma Ahačič¹
- doc. dr. Nataša Gliha Komac
- red. prof. dr. Marko Stabej
- red. prof. dr. Simona Kranjc²
- doc. dr. Nataša Logar
- izr. prof. dr. Mira Krajnc Ivič
- red. prof. dr. Dragica Haramija
- dr. Irena Krapš Vodopivec
- dr. Mateja Forte
- Irena Ipavec Dobrota
- mag. Petra Rezar
- Ferenc Horváth
- red. prof. dr. Branka Kalenić Ramšak
- doc. dr. Marjana Šifrar Kalan
- Mojca Ekart
- izr. prof. dr. Darinka Verdonik
- doc. dr. Silva Novljan
- dr. Simon Krek
- red. prof. dr. Marko Robnik Šikonja
- dr. Iztok Kosem
- Rok Dovjak
- red. prof. dr. Marko Jesenšek
- Ilinka Todorovski
- mag. Nevenka Gajšek
- Kristina M. Pučnik
- red. prof. dr. Nike Kocijančič Pokorn
- doc. dr. Uršula Lipovec Čebtron

¹ Izr. prof. dr. Kozma Ahačič in doc. dr. Nataša Gliha Komac sta predstavila prispevek Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov, ki ga je podpisalo več avtorjev, navedenih na koncu prispevka.

² Red. prof. dr. Simona Kranjc je predstavila izjavo članic in članov Oddelka za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ob priložnosti javnega posveta o novem nacionalnem programu za jezikovno politiko 28. 11. 2017.

KAZALO

I.	Znanstvenoraziskovalno spremljanje jezikovnega življenja in koncept nacionalnega programa za jezikovno politiko	5
	Kozma Ahačič, Nataša Gliha Komac idr. (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU): Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov	5
	Marko Stabej (Oddelek za slovenistiko, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani): Spetletka?	7
	Članice in člani Oddelka za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: Izjava ob priložnosti javnega posveta o novem nacionalnem programu za jezikovno politiko 28. 11. 2017	9
	Nataša Logar (Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani): O raziskovalnih podlagah za jezikovno politiko	10
II.	Razvoj jezikovne zmožnosti vseh skupin govorcev.....	11
	Mira Krajnc Ivič, Dragica Haramija (Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru): Vsakdanja slovenščina.....	11
	Irena Krapš Vodopivec: Razvoj jezikovne zmožnosti v izobraževalni vertikali (OŠ in SŠ) – poudarek na SŠ	13
	Mateja Forte: Javni posvet o novem nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 – prispevek za sodelovanje	15
	Irena Ipavec Dobrota (Združenje gluhoslepih Slovenije DLAN): Predlogi za pripravo jezikovne politike v strateškem obdobju 2019–2023.....	17
	Ferenc Horváth (Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost): Za ohranitev madžarskega jezika.....	21
	Branka Kalenić Ramšak, Marjana Šifrar Kalan (Oddelek za romanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani): Sodobna in odprta jezikovna politika	22
	Mojca Ekart (Sekcija učiteljev ruščine Slavističnega društva in Društvo Slovenija Rusija): Ohranjanje jezikovne pestrosti poučevanja tujih jezikov v osnovnih šolah, s poudarkom na ruščini	25
	Darinka Verdonik (Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Univerza v Mariboru): Jezikovna politika in komunikacijska kompetenca.....	27
	Silva Novljan: Knjižnice v nacionalnem programu za jezikovno politiko	29
III.	Kakovostna jezikovna opremljenost govorcev	30
	Simon Krek (Institut »Jožef Stefan«, Univerza v Ljubljani): Jezikovna opremljenost slovenščine – organizacija in financiranje.....	30
	Marko Robnik Šikonja (Fakulteta za računalništvo in informatiko, Univerza v Ljubljani): Semantični jezikovni viri in tehnologije za slovenščino.....	33
	Iztok Kosem (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani): Večjezičnost 2014–2018 – veliki cilji, skromni dosežki.....	35

Rok Dovjak: Prispevek za Javni posvet o novem nacionalnem programu za jezikovno politiko.....	36
IV. Skrb za ustrezno javno rabo in status slovenščine v javnosti.....	38
Marko Jesenšek (Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru): Tematski sklop: Slovenščina kot jezik znanosti in visokega šolstva	38
Ilinka Todorovski (varuhinja pravic gledalcev in poslušalcev RTV Slovenija): RTV kot steber jezikovne kulture – pravica javnosti?	39
Nevenka Gajšek (Sektor za prevajanje, Generalni sekretariat Vlade Republike Slovenije): Raba slovenščine v državni upravi.....	41
Kristina M. Pučnik (Lektorsko društvo Slovenije): Kakovostna jezikovna opremljenost govorcev in skrb za ustrezno jezikovno javno rabo	43
Nike Kocijančič Pokorn, Uršula Lipovec Čebren (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani): Prispevek k oblikovanju prevodne politike Republike Slovenije.....	46

I. Znanstvenoraziskovalno spremljanje jezikovnega življenja in koncept nacionalnega programa za jezikovno politiko

Kozma Ahačič, Nataša Gliha Komac idr. (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU): Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov

Enoletni ciljni raziskovalni projekt Jezikovna politika Republike Slovenije (RS) in potrebe uporabnikov neposredno odgovarja na potrebe pripravjalcev strateških dokumentov, predvsem Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko in iz nje izhajajočih akcijskih načrtov. Osrednji namen projekta je bil opis sociolingvistične situacije v RS ter popis aktualnih potreb jezikovnih uporabnikov na ozemlju RS in uporabnikov slovenskega jezika zunaj tega. Ključni cilj projekta je bila priprava strokovnih podlag in smernic za novi nacionalni program za jezikovno politiko.

Pri projektu je sodelovala skupina 45 strokovnjakov in raziskovalcev s 15 osrednjih slovenskih raziskovalnih in izobraževalnih ustanov ter stanovskih društev, ki imamo zaradi svojega dela in raziskovalnih zanimanj vpogled v rabe, prakse in potrebe jezikovnih uporabnikov v Republiki Sloveniji in uporabnikov slovenskega jezika zunaj nje.

Gre za celovito, empirično podprto analizo aktualne slovenske jezikovne politike, prvo te vrste v Sloveniji. Projekt se je osredinil na jezikovne potrebe uporabnikov, splošnih in specializiranih, ki delujejo na področju javne uprave, predšolske vzgoje in izobraževanja, osnovno-, srednje- in visokošolske vzgoje in izobraževanja, znanosti in umetnosti, zlasti gledališča in literature, medijev, prevajanja in tolmačenja ter jezikovnega opisa in jezikovne opremljenosti slovenščine sploh. Poleg uporabnikov slovenskega jezika so bili v raziskavo vključeni tudi drugi jezikovni uporabniki v RS ter uporabniki slovenskega jezika v sosednjih državah in po svetu, ki jih zadeva slovenska jezikovna politika. Posebej so bile izpostavljene potrebe jezikovnih uporabnikov t. i. manjšinskih jezikov v RS, tj. potrebe uporabnikov italijanskega, madžarskega, romskega in nemškega jezika, potrebe uporabnikov slovenskega znakovnega jezika, potrebe uporabnikov drugih jezikov, tj. jezikov priseljencev, v RS, potrebe uporabnikov s posebnimi potrebami v RS, npr. slepih in slabovidnih, oseb z motnjami v duševnem razvoju, ter posebej uporabnikov slovenskega jezika v sosednjih državah, v Italiji, na Madžarskem, v Avstriji in na Hrvaškem, in uporabnikov slovenskega jezika po svetu.

Strukturo projekta smo strnili v naslednje ključne korake, ki so bili narejeni v okviru zgoraj izpostavljenih področij:

- pregled in ovrednotenje zakonodajnih in programskih (vsebinskih) dokumentov, ki določajo in usmerjajo jezikovne rabe in prakse jezikovnih uporabnikov;
- priprava sociolingvističnega orisa;
- identifikacija aktualnih vprašanj;
- priprava, testiranje in izvedba spletne raziskave;
- analiza in interpretacija zbranega gradiva ter

- sklepno oblikovanje smernic za nadaljnjo slovensko jezikovno politiko, v katerih so poleg uvodnega vsebinskega opisa izpostavljenih področij v obliki ciljev, konkretnih ukrepov in predvidenih učinkov strnjena in povzeta vsa glavna spoznanja.

Iz neposredne izkušnje sodelovanja strokovnjakov in raziskovalcev z različnih področij, s preučitvijo obstoječih zakonskih in vsebinskih podlag, opravljeno spletno raziskavo med jezikovnimi uporabniki ter spremljajočimi vzporednimi raziskavami neposredno med jezikovnimi uporabniki lahko poleg že zapsanega v končnem poročilu o raziskovalnem projektu sklenemo, da mora odgovorna nacionalna jezikovna politika v prihodnje predvsem premisliti o prioriteth in prednostnih nalogah in projektih, pri tem pa slediti uresničevanju in udejanjanju obstoječih zakonskih in programskih določil ter sistematično spremljati aktualne potrebe jezikovnih uporabnikov. Med nujnimi ukrepi so ustrezno ovrednotenje dela in implementacija kakovostno opravljenih interdisciplinarnih znanstvenoraziskovalnih dosežkov in rezultatov naročenih sociolingvističnih raziskav in projektov ter nadaljnje longitudinalno spremljanje potreb jezikovnih uporabnikov. Konkretni cilji, ukrepi in učinki po področjih so podrobneje opredeljeni v končnem raziskovalnem poročilu.

Avtorji prispevka:

Kozma Ahačič¹, Romana Bešter², Helena Dobrovoljc^{1,3}, Marjeta Doupona⁴, Nataša Gliha Komac^{1,5}, Janja Hojnik⁶, Damjan Huber⁷, Živa Jakšič Ivačič⁸, Marko Jesenšek⁹, Matjaž Juhart¹⁰, Damjana Kogovšek¹¹, Polonca Kovač¹², Jani Kozina¹³, Simona Kranjc¹⁴, Erika Kržišnik¹⁴, Nina Ledinek¹, Tina Lengar Verovnik^{5,1}, Mojca Lipec Stopar¹¹, Mojca Medvešek², Tanja Mirtič¹, Katalin Munda Hirnök², Mojca Nidorfer Šiškovič⁷, Sonja Novak Lukanovič², Matic Pavlič³, Katarina Podbevšek¹⁵, Mojca Poznanovič Jezeršek¹⁶, Miro Romih¹⁷, Vera Smole¹⁴, Mojca Smolej¹⁴, Marko Snoj¹, Mojca Šorli²², Saška Štumberger¹⁴, Hotimir Tivadar¹⁴, Katja Vadnal¹⁸, Marijanca Ajša Vižintin¹⁹, Jerca Vogel¹⁴, Alojzija Zupan Sosič¹⁴, Đurđa Strsoglavec²⁰, Igor Ž. Žagar⁴, Mitja Žagar², Nina Žavbi Milojevič¹⁵, Andreja Žele^{14,1}, Jerneja Žganec Gros, Ingrid Žolgar Jerkovič¹¹

¹ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Novi trg 2, Si-1000 Ljubljana

² Inštitut za narodnostna vprašanja, Erjavčeva 26, Si-1000 Ljubljana

³ Univerza v Novi Gorici, Vipavska 13, Si-5000 Nova Gorica

⁴ Pedagoški inštitut, Gerbičeva 62, Si-1000 Ljubljana

⁵ Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Kardeljeva ploščad 5, Si-1000 Ljubljana

⁶ Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta, Mladinska ul. 9, 2000 Maribor

⁷ Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik, Aškerčeva 2, Si-1000 Ljubljana

⁸ Študentska sekcija Društva specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije, Kardeljeva ploščad 16, Si-1000 Ljubljana

⁹ Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, Si-2000 Maribor

¹⁰ Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije, Drenikova 24, Si-1000 Ljubljana

¹¹ Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Oddelek za specialno in rehabilitacijsko pedagogiko, Kardeljeva ploščad 16, Si-1000 Ljubljana

¹² Univerza v Ljubljani, Fakulteta za upravo, Gosarjeva ulica 5, Si-1000 Ljubljana

¹³ ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika, Novi trg 2, Si-1000 Ljubljana

¹⁴ Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Aškerčeva 2, Si-1000 Ljubljana

¹⁵ Univerza v Ljubljani, Akademija za gledališče, radio, film in televizijo, Nazorjeva 3, Si-1000 Ljubljana

¹⁶ Zavod RS za šolstvo, Poljanska cesta 28, Si-1000 Ljubljana

¹⁷ AMEBIS programska oprema, d. o. o., Bakovnik 3, p. p. 69, Si-1241 Kamnik

¹⁸ Zveza Sožitje, Samova 9/2, SI-1000 Ljubljana

¹⁹ ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, Novi trg 2, Si-1000 Ljubljana

²⁰ Društvo slovenskih književnih prevajalcev, Tomšičeva 12, Si-1000 Ljubljana

²¹ ALPINEON razvoj in raziskave, d. o. o., Ul. Iga Grudna 15, Si-1000 Ljubljana

²² Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za romanske jezike in književnosti, Aškerčeva 2, Si-1000 Ljubljana

Marko Stabej (Oddelek za slovenistiko, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani): Spetletka?

Iz izkušnje nekoga, ki se praktično, strokovno in teoretično (pa žal veliko premalo raziskovalno) ukvarja s slovensko jezikovno politiko zadnjih dobrih dvajset let, z rahlo grenkobo ugotavljam, da tudi v jezikovni politiki bližnjic ni. Potrebna je potrpežljivost. Toda – kako bi se dalo počasi priti daleč?

Sam jezikovnopolitični program – in nastajal naj bi že tretji po vrsti – je neke vrste bližnjica. Prvi program (2007–2011) je bil jezikovnopolitični spodbujevalnik, če že ne zaganjalnik. Čeprav ima slovenska jezikovna politika bogato zgodovino, je po osamosvojitvi sprva zamrla, nato pa spet začela delovati in se uveljavljati, toda sprva le v ožjem okviru nekaterih državnih institucij. A kakor je kazalo, da bo prvi jezikovnopolitični program znanilec novih časov, je bil hkrati izrazito podaljšek starih, tako organizacijsko kot vsebinsko. Bolj ali manj je nastal v avtorstvu enega samega človeka, Janeza Dularja, sicer z obvezno proceduralno folkloro javne razprave in blagoslovom komisije za slovenski jezik pri Ministrstvu za kulturo, toda zares v miselnem zarisu ene same osebe (ne glede na to, kako vključevalna in združevalna je ta oseba želela in zmogla biti). Usoda programa je bila, kot se je izkazalo kasneje, značilna: komaj kdo je sploh vedel zanj, kaj šele da bi ga poskusil uresničevati širši krog izvršne oblasti v Republiki Sloveniji.

Prvi program je izrazito nakazal naslednjo težavo: jezikovnopolitične vsebine so povezane z veliko (če že ne vsemi) področji javnega in družbenega življenja. Vsa ta področja imajo svojo dinamiko, svoje usmerjevalne in strateške dokumente, pa tudi svoje strokovne in lobistične kroge. In ti krogi o jeziku in jezikovni politiki mislijo po svoje, marsikdaj naivno, stereotipno ali sploh ne; konsistentna nacionalna jezikovna politika bi morala te stvari tako ali drugače intonirati, podpirati, pa tudi usklajevati in omogočati; prvi korak pri tem je sprotno evidentiranje jezikovnopolitičnih problemov in ustvarjanje mreže relevantnih odločevalcev, ki bi jih bilo treba opolnomočiti za jezikovnopolitično odločanje in ravnanje. Pri drugem programu so bili glede tega storjeni precejšnji koraki – kako naj bi bilo s tem pri morebitnem tretjem? Je spletno anketiranje o nekaterih jezikovnopolitičnih in jezikovnonačrtovalnih temah z izrazito naključnim vzorčenjem respondentov (pustimo problematičnost vsebine ob strani) korak naprej ali nazaj? Je zgodnja javna razprava brez javno dostopnih vsebinskih podlag in brez jasnega obračuna uspešnosti izvajanja obstoječega programa smiselni začetni korak nastajanja novega jezikovnopolitičnega programa?

Eden od glavnih nadaljnjih programskih ciljev bi zato po mojem morala biti vključenost jezikovne politike v politično in upravno delovanje in mišljenje na vseh področjih javnega življenja. Od tega cilja smo v Sloveniji še precej oddaljeni; tudi vodja Službe za slovenski

jezik je lani v pogovoru za Dialoge resignirano izjavila, da je jezikovna politika za politične odločevalce vselej dokaj marginalna tema. Dodal bi: ne le za politične odločevalce – tudi za medije, pa še za koga. In ker jezikovna politika za vse te je marginalna tema, v veliki meri ostaja na papirju, nerazpisana, nefinancirana, neuresničena, neizpolnjena. Kot da je njen smisel pravzaprav v tem, da je zapisana v vsakokratni petletni program. Precejšen del jezikoslovja in drugih strok, ki so zelo neposredno povezane z jezikovnim načrtovanjem, pa je pravzaprav čisto zadovoljen s svetom brez dejavnega jezikovnopolitičnega programa, saj živijo v zavetju samoumevne (in marsikdaj samooklicane) institucionalne pooblaščenosti za opravljanje te ali one jezikovnonačrtovalne dejavnosti. In če tak del stroke jezikovnopolitični program vidi predvsem kot dobrodošlo možno sredstvo za krepitev svojega monopolnega položaja pri neki dejavnosti, ne pa kot orodje za demokratično urejanje jezikovnih vidikov družbenega blagostanja, potem imamo dvojno težavo. Za dejansko vsebinsko demokratičnost in hkrati učinkovitost slovenske jezikovne politike morajo zato še odgovorneje kot doslej delovati tako jezikoslovna stroka kot za to pooblaščen predstavniki izvršne oblasti. Le jezikovna politika z otipljivimi rezultati (torej takimi, ki povečujejo kvaliteto življenja prebivalcev in prebivalk v Republiki Sloveniji ter vitalnost celotne slovenske jezikovne skupnosti) bo našla pot v zavest današnjih in prihodnjih političnih odločevalcev in tako tudi do družbene uresničitve.

Kaj nam pomagajo zaporedni veliki petletni načrti – če se v času njihove veljavnosti od njih izpolni le nekaj med sabo skoraj nepovezanih malenkosti? Če se na pet let vsakokrat znova odpre vsa jezikovnopolitična problematika, ne da bi prebavili stari program? To sicer res vsakokrat pomeni priložnost za izražanje in uveljavljanje pogledov posameznikov in institucij na posamezne elemente jezikovne situacije – toda hkrati onemogoča jezikovnopolitično in jezikovnonačrtovalno kontinuiteto. Ne glede na obstoječa zakonska določila in zelo nebirokratsko zato predlagam, naj slovenska jezikovna politika opusti okvir petletk in pred pisanjem popolnoma novega programa poskrbi za učinkovito uresničenje veljavnega programa ter obeh akcijskih načrtov – in jih dopolni le tam, kjer so dokumenti vsebinsko glede na sedanji trenutek pomanjkljivi.

Drobec: tudi poročila o izvajanju akcijskih načrtov pričajo o povedanem; uvodni del se večinoma le rahlo parafraziran ponavlja vsako leto; sprememba podnaslova nekega poglavja (1.2) pa ponazarja temeljno težavo: poročilo za leto 2015 še govori o »ciljih, ki jih uresničuje jezikovna politika« – letos pa že beremo o »ciljih, ki jih zasleduje jezikovna politika«. Tek za vozom?

Članice in člani Oddelka za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: Izjava ob priložnosti javnega posveta o novem nacionalnem programu za jezikovno politiko 28. 11. 2017

Podpisani članice in člani Oddelka za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ob priložnosti javnega posveta o novem nacionalnem programu za jezikovno politiko 28. 11. 2017 izjavljamo naslednje:

V obdobju dveh doslejšnjih nacionalnih jezikovnopolitičnih programov se je izkazalo, da je jezikovnopolitično delovanje nujna sestavina sodobne družbene stvarnosti v Republiki Sloveniji in v slovenski jezikovni skupnosti po svetu. Toda prav tako se je razjasnilo, da ima doslejšnji resolucijski način delovanja jezikovne politike nekaj pomanjkljivosti. Najresnejša težava se nam zdi uresničevanje programa. Že prvi program 2007–2011 je skoraj v celoti ostal le na papirju. Trenutno veljavni program, ki je nastal s precej širšo javno razpravo kot prvi, je jasno opredelil tako strateško jezikovnopolitično usmeritev Republike Slovenije kot tudi, z obema akcijskima programoma, natančne korake, ki naj bi usmeritev začeli odločno uresničevati. Imamo vtis, da je večina predvidenih korakov ostala neopravljena. To seveda lahko deloma pripišemo pomanjkanju denarja oziroma varčevanju; toda glede na to, da se za res nujne stvari tudi med krizo najde denar, lahko sklepamo, da je neuresničevanje jezikovnopolitičnega programa posledica drugih dejavnikov, predvsem dejstva, da je v okviru izvršne oblasti in njenega delovanja jezikovna politika še vedno izrazito obrobna stvar. Zato dvomimo, da je petletni krog nastajanja in sprejemanja novega jezikovnopolitičnega programa primerna trajna rešitev. Tak krog namreč po eni strani onemogoča kontinuirano snovanje, uresničevanje in ovrednotenje jezikovnopolitičnih in jezikovnonačrtovalnih korakov, po drugi strani pa na pet let odpira možnost za politično-ideološko prevrednotenje strateške jezikovnopolitične usmeritve Republike Slovenije. Glede na to, da se v zadnjih štirih letih jezikovnopolitično gledano ni s slovensko jezikovno skupnostjo in z Republiko Slovenijo zgodilo nič izrazito prelomnega, predlagamo naslednje:

- obstoječemu programu naj se podaljša veljavnost za toliko časa, kolikor je potrebno za uresničitev njegovih ciljev in posameznih načrtovanih dejavnosti; na novo naj se dodajo le tiste vsebine, ki so jezikovnopolitično nujne in jih obstoječi program ne vsebuje;
- izvršni skrbnik jezikovne politike v RS, torej ministrstvo za kulturo, naj pripravi natančno poročilo o doslejšnji izvedbi veljavnega programa, s podrobnimi vsebinskimi in finančnimi podatki ter analizo vzrokov za neizvedbo posameznih ciljev;
- na podlagi tega poročila naj pripravi revizijo načrtovanih korakov z novo časovnico in z jasno finančno konstrukcijo, ob tej reviziji pa nato priredi javno razpravo.

Ljubljana, 15. november 2017

dr. Ina Ferbežar
dr. Mihaela Knez
red. prof. dr. Simona Kranjc
red. prof. dr. Erika Kržišnik
red. prof. dr. Irena Orel

izr. prof. dr. Nataša Pirih Svetina
red. prof. dr. Vera Smole
izr. prof. dr. Mojca Smolej
red. prof. dr. Marko Stabej
doc. dr. Saška Štumberger
izr. prof. dr. Hotimir Tivadar
doc. dr. Jerica Vogel
izr. prof. dr. Alenka Žbogar, predstojnica

Nataša Logar (Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani): O raziskovalnih podlagah za jezikovno politiko

Trenutno veljavna Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018 (dalje Resolucija) ima štiri vsebinske sklope: 1. Jezikovno izobraževanje, 2. Jezikovna opremljenost, 3. Formalnopravni vidiki slovenske jezikovne politike in 4. Slovenščina kot uradni jezik Evropske unije (dalje EU). Zadnji dve poglavji sta najkrajši in najmanj razčlenjeni (v zvezi s slovenščino kot jezikom EU je to najbrž pričakovano, saj je zatečeno stanje ugodno in potrebuje predvsem podporo pri uresničevanju).

V poglavju 3 so uvodoma naštetá splošna pravila, po katerih deluje Služba za slovenski jezik pri Ministrstvu za kulturo RS, sledi načelen odstavek o možnosti posodobitve Zakona o javni rabi slovenščine, nato pa so v nekoliko daljšem odstavku izpostavljena tri že "evidentirana vsebinsko in izvedbeno problematična mesta v veljavnem formalnopravnem jezikovnopoličnem okviru Republike Slovenije", in sicer: a) jezikovna (ne)ustreznost poimenovanj podjetij, b) certificiranje znanja slovenščine "vsaj za zaposlitve v javnem sektorju" (gre sicer za rojene govorce slovenščine) in c) slovenščina kot učni jezik v visokem šolstvu. Resolucijska cilja, opredeljena v tem poglavju, sta dva – pri tukajšnjem, tematsko ožjem razpravljanju se bomo ustavili le pri prvem: Zagotovitev raziskovalnih in empiričnih podlag za učinkovito jezikovno politiko.

Aprila 2016 je pri Agenciji za raziskovalno dejavnost RS izšel razpis za eno- in dvoletne CRP-projekte. Razpisno besedilo je v tematskem delu, namenjenem kulturi, vsebovalo tudi točko s skopo, skoraj enako dikcijo, kot jo ima prej navedeni cilj iz Resolucije. Po zaključku razpisa je bil za financiranje v tem delu odobren enoletni projekt z naslovom Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov, ki ga je pod vodstvom Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU izvedlo 45 strokovnjakov in raziskovalcev s 15 ustanov (več gl. v prvem prispevku posveta). Anketni del te raziskave (kolikor je bilo anketo mogoče oceniti v času njene javne dostopnosti) je vzbudil nekaj strokovnih dvomov (prim. Logar, Gantar, Arhar Holdt, Gorjanc, Kosem, Krek, Stabej (2016), Slovenščina 2.0, <http://slovenscina2.0.trojina.si/si/arhiv/2017-1/2017-1-02/>), kar nas je ob že siceršnji precejšnji problematičnosti prvih dveh od treh "že evidentiranih problematičnih mest" v 3. poglavju trenutne Resolucije še dodatno spodbudilo k zapisu naslednjega:

Pravno zavezujoče uravnavanje jezikovnega obnašanja na kateremkoli področju je lahko življenjsko samo, če so za njegovo pripravo že predhodno zbrani podatki o različnih scenarijih, udeležencih, infrastrukturi idr. elementih, ki jih bo zakon posledično zadeval, in če

so obenem naknadno v vsakodnevnih situacijah njegovi učinki tudi spremljani. Podatke o tem, kaj (še) regulirati, kaj drugače regulirati, kako to storiti in kakšne so posledice regulacije, je treba zbrati s ciljnim študijami ter raziskavami, ki že v izhodišču izkazujejo razumevanje mnogoterosti jezikovnih situacij, vlog, stališč in podob. Ker gre v tem primeru za podatke, ki bodo neposredno podprli družbeno moč jezika, jih velja zbrati še posebej skrbno in z vso metodološko previdnostjo. Naj poudarimo, da tak pristop zahteva že prva faza, tj. faza "evidentiranja problematičnih mest" – to evidentiranje vsekakor ne sme podleči negativnim predsodkom, populistično všečni skrbi za jezikovno samobitnost ter navideznemu vtisu enojezičnosti in enokulturnosti.

Na podlagi napisanega predlagamo, da cilj, zapisan že v trenutni Resoluciji, ostane zapisan tudi v prihodnji, in sicer v obliki:

Zagotovitev raziskovalnih in empiričnih podlag za pravnoformalno uokvirjanje slovenske jezikovne politike

ter z ukrepi:

- raziskave jezikovnih situacij, rab, stališč ipd., ki so povezani s pravnoformalnim okvirom jezikovne ureditve RS (že obstoječim okvirom in možnim, novim),
- sistematično evalviranje in revidiranje učinkov formalnopravnega okvira jezikovne ureditve Republike Slovenije v koordinaciji Službe za slovenski jezik,
- priprava celovitega pregleda in ocene slovenske jezikovne situacije za potrebe priprave naslednjega nacionalnega programa za jezikovno politiko,

... vsekakor pa z drugačnim uvodom o mestih, ki so že prepoznana (če sploh katera utemeljeno že so) kot potrebna še dodatnega ali drugačnega pravnega urejanja.

II. Razvoj jezikovne zmožnosti vseh skupin govorcev

Mira Krajnc Ivič, Dragica Haramija (Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru): Vsakdanja slovenščina

Vsi štirje tematski sklopi za program nove nacionalne politike na Slovenskem so pomembni, osredotočava se na dva sklopa, in sicer 1. in 2., ki po najini presoji vključujeta tudi 3. in 4.

1 Znanstvenoraziskovalno spremljanje jezikovnega življenja

Jezikovna politika ureja in odloča o mestu slovenskega jezika v skupnosti, državi. Slovenščini naj bi zagotavljala podporo v vsem njenem vsakdanjem družbenem in družabnem življenju. Izraz vsakdanji se nanaša na periodično (dnevno, tedensko, mesečno, letno) ponavljajoče se dogodke, ki predstavljajo rutino, navade, običaje tako na zasebnem, javnem kot strokovnem delovanju posameznika. Besedna zveza jezik vsakdanjega komuniciranja kot posebna funkcijska zvrst je torej zavajajoč, nenatančen. Vsakdanja slovenščina je jezik, ki me kot govorko, uporabnico tega jezika spremlja vsak dan. Iz tega

vidika je na slovenščino usmerjena znanstvenoraziskovalna dejavnost nujna. Nikoli ne sme med slovenskimi znanstveniki v Sloveniji zmanjkati interesa za znanstvenoraziskovalno delo, vezano na slovenščino, v prvi vrsti na jezik kot družbeni konstrukt in kot posameznikov svetovni nazor, sredstvo in način mišljenja, izražanja in manifestacije posameznikovih vrednosti. Nujni sta tako spodbujanje in podpora znanstvenemu raziskovanju pravopisnih, pravorečnih, jezikovnosistemskih in leksikalnih značilnosti, realiziranih v besedilih oziroma v raznovrstnih besedilnih vrstah kot rezultatih ustaljenih jezikovno-vedenjskih dejanj znotraj posameznega sporazumevalnega področja. Besedilne vrste se sooblikujejo prek vzajemno povezanih tipičnih vlogovnih, medijsko-položajnih, tematskih značilnosti in značilnosti glede na obliko strukture besedila. Trenutno resolucijo je treba tako dopolniti z raziskovalnimi področji, ki se ukvarjajo z raziskovanjem slovenščine v sodobni družbi kot zelo heterogeni skupnosti posameznikov z Ustavo RS zagotovljenimi enakimi pravicami. Slovenska izkušnja, vsebovana in posredovana prek jezikovnih znakov, ni ohranjena le v leposlovju, narečju ali se kaže skozi zgodovino jezika. Slovenska izkušnja je ohranjena in se ohranja tudi v sodobnih besedilih, kot so značilna za aktualno jezikovno rabo.

Znanstvenoraziskovalno spremljanje življenja slovenščine posega torej na dve področji: prvo področje je znanstveno raziskovanje slovenščine kot take v sodobnih družbenih procesih, drugo področje pa je ureditev vrednotenja raziskovalnega dela prvega področja. Opozoriti namreč velja na neuskkljenost točkovanja za nazive visokošolskih učiteljev, pri čemer je angleščina vredna več kakor slovenščina.

2 Razvoj jezikovne zmožnosti vseh skupin govorcev

Bralni pismenosti je v aktualni resoluciji namenjene precej pozornosti, tudi so bili s strani ministrstev spodbujeni projekti, ki so se ukvarjali z njenim razvijanjem. Nadalje se s predlogom Nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti, za katero upamo, da bo kmalu potrjena, odpirajo dobre možnosti za jezikovni razvoj vseh govorcev, saj so v strategiji zajeti tudi cilji za določene starostne skupine.

Ob tem bi veljalo poudariti potrebo po bolj usmerjenem delu s predšolskimi otroki in njihovimi starši, kar pomeni posebno skrb za razvijanje družinske pismenosti. To smo v projektu V objemu besed utemeljili kot temelj bralne pismenosti, slednja pa je nujni pogoj za delovanje posameznika v informacijski družbi. Družinska pismenost je branje in skupno učenje različnih generacij, kajti branje se prenaša medgeneracijsko. Predlagamo – ob spodbudi družinskega branja – usmerjeno delovanje predšolskih ustanov k spodbujanju bralne pismenosti, in sicer s pripravljenimi srečanji za starše in otroke: vzgojitelji naj opolnomočijo starše za bralne dejavnosti (celostno branje slikanic, sestavljanje pomenov iz besedila in ilustracij ob upoštevanju, da so slikanice multimodalna besedila). Na tem mestu ne gre prezreti povezovanja s splošnimi knjižnicami, kjer z bibliopedagoškim delom knjižničarji doprinesejo k bolj kakovostni izbiri bralnih gradiv: ta naj bodo leposlovna in informativna (poučne knjige). V prvem triletju OŠ, ko učenec postaja samostojni bralec, mora imeti podporo učitelja, staršev in knjižnice. V nadaljevanju (drugo in tretje triletje OŠ, SŠ) je treba izbirati kakovostna gradiva, ki so primerna starostni stopnji mladih bralcev. Dobra spodbuda na vseh stopnjah šolanja je lahko tudi Bralna značka, ki spodbuja pristočno branje.

Veljalo bi razvijati lahko branje, in sicer na dveh stopnjah:

- prilagoditve za manj vešče bralce (slabši bralci, priseljenci);

- ob upoštevanju inkluzije v vzgoji in izobraževanju in tudi širše, so pomembne prilagoditve za ljudi z drugačnim duševnim in fizičnim razvojem, ki potrebujejo prilagoditve na oblikoslovni, besedoslovni in skladenjski ravnini, vsebine pa morajo biti izbrane glede na kronološko starost bralcev in morajo tudi za različne odrasle ljudi ohranjati njihovo dostojanstvo (kar pomeni, da otroške knjige večinoma niso primerne za odrasle osebe s posebnimi potrebami);
- nacionalni program naj bi izražal posluh slovenščine za različnosti med njenimi uporabniki in uporabnicami;
- natančno (najbrž na nacionalnem nivoju) bi morale biti koordinirane dejavnosti, povezane z bralno kulturo, in razporejene dolžnosti:
 - kaj in kako naj starši (in drugi neprofesionalni posredniki branja) skrbijo za porajajočo se pismenost otrok,
 - kaj in kako naj vzgojitelji in učitelji (vseh predmetnih področij) skrbijo za bralno pismenost, ki je ena od pomembnih kompetenc vseživljenjskega učenja,
 - kaj in kako naj šolske in splošne knjižnice skrbijo za bralno pismenost prebivalstva.

Povzermalno je treba izpostaviti, da branje pomeni branje vseh vrst kodov v raznovrstnih (torej tako analognih kot digitalnih) besedilih. Tako razumevanje bralne pismenosti skupaj s sporazumevanjem v maternem jeziku kot eno od osmih ključnih zmožnosti omogoča posamezniku, da realizira svoje notranje potenciale in tako prispeva k dvigu kakovosti življenja skupnosti v celoti. Zaradi tega bi veljalo posebno pozornost nameniti tistim študijskim programom, ki izobražujejo za pedagoški poklic, saj učitelji na predmetni stopnji v svojih programih nimajo predmeta, ki bi utrjeval slovenščino kot učni jezik na vseh stopnjah šolanja. Najbolje pa bi bilo, da bi vsi študijski programi na univerzah, ki so (so)financirane s strani države, imeli obvezni predmet o slovenščini v povezavi s konkretnim posameznim strokovnim področjem.

Irena Krapš Vodopivec: Razvoj jezikovne zmožnosti v izobraževalni vertikali (OŠ in SŠ) – poudarek na SŠ

»Sedanja zasnova jezikovnega pouka slovenščine kot prvega jezika v vzgojno-izobraževalnem sistemu Republike Slovenije si kot temeljni cilj zastavlja funkcionalno zmožnost sporazumevanja, temeljna metoda pa je delo z največkrat idealiziranim neumetnostnim besedilom.« (Resolucija 2014–2018)

Šolska praksa izkazuje situacijo, ki sicer v teoriji upošteva določila izbesedilnega pouka, a realno to še vedno pomeni frontalno posredovanje slovnično-pravopisnih in pravorečnih pravil. UN so bili teoretično prenovljeni, gradiva posodobljena, vendar priprava na maturo, zlasti v zvezi z razčlemba neumetnostnega besedila, še vedno zahteva poznavanje množice posebnosti. Učenje pravil po mojih dosedanjih izkušnjah (in izhajajoč iz rezultatov različnih preverjanj pismenosti) bistveno ne prispeva ne k boljšim rezultatom tega dela mature (ki so slabi, o čemer bi bilo tudi več kot nujno razmisliti) ne k boljši jezikovni zmožnosti govorca,

vsaj ne v tolikšni meri, kot je morda to opazno pri usvajanju tujega jezika. Pravila dijaki sicer teoretično usvojijo, napake v besedilih, ki jih tvorijo, ostajajo.

Glede na omejen prostor bi izpostavila zgolj dejstvo, da je treba v pretres vzeti odločitev, kaj pravzaprav želimo doseči s tovrstnim (dosedanjim, zgolj na videz prenovljenim) jezikovnim poukom materinščine. Je cilj jezikovnega pouka opremiti dijake z množico podatkov in pravil, katerih znanje naj bi pokazali na eksternem preverjanju, ali je cilj dijake opremiti z orodji za iskanje podatkov ter jim pomagati pri razvoju v suverene govorce materinščine, ki vidijo smisel tudi v obvladovanju knjižnega jezika in uporabi tega v različnih, tudi strokovnih sporazumevalnih okoliščinah (namesto da v teh morda posegajo po tujem jeziku). Izhajajoč iz zapisov v veljavni Resoluciji je cilj celotne izobraževalne vertikale »izboljšanje jezikovne samozavesti govorcev slovenščine« in bolje skrbeti za »koherentnost podajanja slovničnih, pravopisnih in pravorečnih vsebin, kot se je skrbelo do zdaj«. Cilja v očeh strokovne javnosti delujeta smiselno povezana in dopolnjujoča se, saj je v teoriji le govorec, opremljen s temeljnimi metajezikovnimi koncepti, samozavesten govorec z razvito kritično sporazumevalno zmožnostjo.

Šolska praksa pa pogosto izkazuje stanje, v katerem uresničevanje obeh ciljev ni samoumevno skladno.

Prvi bi zahteval sistemsko izvajanje/uvajanje metod (nekatero od njih so bile izpostavljene že v veljavni Resoluciji):

- Pouk jezika naj bo individualiziran, saj se sporazumevalne zmožnosti od dijaka do dijaka razlikujejo. Temu primerno naj bo oblikovana letna priprava učitelja. Učitelj je moderator, spremlja delo dijakov, svetuje, pomaga. Sicer pa vodi individualne mape, pripravi individualizirane vaje – iz spletnega nabora ob tehnologiji, ki to omogoča.
- Vsako leto se v letnem delovnem načrtu predvidi obravnava/ponovitev slovnično-pravopisnih in pravorečnih pravil – samo temeljni pojmi (katerih obseg se natančno določi že na ravni OŠ) in načrt usmerjanja v učenje učenja – torej iskanje odgovorov/podatkov, delo z viri in jezikovnimi priročniki.
- Povezava s književnostjo je seveda samoumevna, nujno pa je tudi medpredmetno povezovanje v smislu spremljanja tvorjenja besedil pri drugih predmetih – analiza in refleksija pri pouku materinščine (seminarske naloge, poročila ...). Ob tem bi bilo smiselno razmisliti o uvajanju sistema CLIL tudi pri maternem jeziku – preučiti rabo knjižnega jezika pri poučevanju drugih predmetov. S tem se ustvarja avtentične okoliščine rabe knjižnega jezika.
- Pri pouku naj bo sistemsko urejeno dovolj časa namenjenega eksplicitno tvorjenju raznovrstnih besedil v obeh prenosnikih in analizi lastnega tvorjenja (in korekciji tvorjenja sošolcev), uzaveščanju napak in ob tem uzaveščanju pravil (z osnovnimi dogovorjenimi pojmi, usvojenimi že v OŠ).

Drugi cilj, ki je v teoriji smiselna nadgradnja prvega, v resnici v šolski praksi pomeni posredovanje gmote snovi (pri pouku književnosti glede na OŠ večinoma neznane, pri pouku jezika pa v celoti ponovljene), nujne za uspešno opravljanje mature (pri čemer rezultati, kot vemo, niso odlični). Cilj sam po sebi seveda ni težava, težava je pot do njega. Učitelj je pri uresničevanju tega cilja še vedno posredovalec podatkov (zaradi pomanjkanja časa, ki onemogoča drugačen pristop). Rezultati preverjanj kažejo ogromen razkorak med ravno pomnjenja teoretičnih pravil in ravno rabe teh. Zakaj dijak pozna in razume izjemo 1. ženske

sklanjatve (mati), a jo v besedilu skozi štiri leta sklanja narobe? Dijaki usvojijo teorijo, a jim ta, kot kažejo rezultati tvorjenja različnih besedil skozi srednješolsko izobraževanje in tudi tvorjenje neumetnostnega besedila ter eseja na maturi, le malo pomaga pri praktičnem tvorjenju besedil.

Zavedam se pomena uresničevanja obeh ciljev, zato sem ju poskusila smiselno povezati na način, kot sem predlagala zgoraj. Izhajala sem iz dejstva, da so dijaki rojeni govorniki slovenščine, da živijo v sporazumevalni resničnosti, ki jo tudi sooblikujejo, čeprav v neknjižnih zvrsteh. Jezika se v resnici ne učijo na novo, opis jezika pa za izboljšanje njihove sporazumevalne zmožnosti sam po sebi ni bistven, ga je pa treba smiselno vključiti v proces učenja – kar je po mojih izkušnjah optimalno izvedljivo z individualiziranim pristopom, ozaveščanjem lastnih napak in ob tem pomnjenjem pravil. Pri pouku materinščine gre pravzaprav za korekcijo že naučenega, kar je verjetno težji proces kot prvo pomnjenje – s kakršnim se srečujejo pri učenju tujega jezika. Nezanemarljivo je tudi dejstvo, da je narečje (oz. narečno obarvan sleng) naš prvi jezik in pravzaprav edini jezik, s katerim se mladi zares poistovetijo, nenaravno in tuje jim je sporazumevanje v (zlasti govornem) knjižni slovenščini, saj je premalo avtentičnih priložnosti za to. Prav nasprotno je seveda pri učenju tujega jezika – učijo se knjižne zvrsti, tvorjenje govornih in zapisanih besedil je del učenja te zvrsti, poleg tega je možnosti pri najstniški populaciji za uporabo tujega jezika (tudi v šoli – izmenjave s tujimi šolami) veliko več.

Na tem mestu je premalo prostora za obsežnejšo razlago, poleg tega sem zgolj odprla precej tem, o katerih bi bilo smiselno nadalje razmisliti. Zaključujem s tem, da vidim prihodnost pouka materinščine v individualiziranem pristopu (ki pa zahteva čas in je zato nujna sistemska ureditev ter primerno ovrednotenje učiteljevega dela) ob vzporednem razvoju jezikovne tehnologije (ki bi nudila tovrstnemu procesu podporo npr. v obliki nabora nalog). Pogoji je seveda primerna in dogovorjena razvojna pot v OŠ, dogovorjen nabor osnovnih teoretskih pojmov, s katerimi je nujno operirati, in premislek o smiselnosti dosedanjega eksternega preverjanja sporazumevalne zmožnosti v obliki razčlenbe neumetnostnega besedila.

Mateja Forte: Javni posvet o novem nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 – prispevek za sodelovanje

Prispevek za razpravo na Javnem posvetu o novem nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 zajema tematiko razvoja jezikovne sporazumevalne zmožnosti vseh skupin govorcev – osredotoča se na razvoj jezikovne sporazumevalne zmožnosti pri govornih s posebnimi potrebami.

Ta prispevek se osredotoča na razvoj jezikovne sporazumevalne zmožnosti govorcev s posebnimi potrebami. Ta skupina naj bi bila tako v aktualni kot v prihodnji Resoluciji nacionalnega programa za jezikovno politiko zastopana enakovredno z vsemi ostalimi skupinami govorcev, pa ni. Tudi govorniki s posebnimi potrebami imajo pravico do optimalnega razvoja jezikovne sporazumevalne zmožnosti za optimalno udejstvovanje v jeziku in posledično njegovem udeležanju, imajo pa v okviru jezikovne sporazumevalne zmožnosti

tudi pravico do ustrezne in enakovredne obravnave ter reprezentacije tako v resoluciji (nacionalnem programu) kot širše.

Ljudje s posebnimi potrebami morajo svoje sporazumevalne potrebe uresničevati – ne po drugih poteh – ampak na drugačne načine. Pot je vedno enaka, saj mora preteči proces usvajanja in nato učenja jezika, tako kot pri vsakem drugem – polnočutnem posamezniku. Pot torej ni drugačna, drugačen je način, drugačne so metode in drugačne so oblike. Tako sporazumevanje ni alternativno, kot to določa obstoječa resolucija, saj bi alternativno pomenilo, da se ljudje s posebnimi potrebami sporazumevajo z nečim drugim, kar ni jezik. To bi bilo alternativno in zmotno ter diskriminatorno poimenovanje povzroča že samo po sebi izolacijo oseb s posebnimi potrebami. Ta izolacija se ne pričinja na cesti, med ljudmi, pričinja se v uradnih dokumentih in po uradnih poteh, kajti družbo še vedno oblikujejo predpisi, zakoni in uradna poimenovanja.

Zmotno prepričanje aktualne resolucije za jezikovno politiko je, da polno razvita jezikovna sporazumevalna zmožnost omogoča alternativne poti sporazumevanje. Polno razvita jezikovna sporazumevalna zmožnost omogoča udejanjanje jezika, ne pa alternativnih poti sporazumevanja, ker alternativne poti niso jezik. Čemu bi torej alternativnim potem sporazumevanja priznavali enakovreden položaj, raje priznajmo različne načine usvajanja in učenja jezika, pa bomo dosegli to, da se diskriminacija na ravni jezika ne bo dogajala. S priznavanjem različnih načinov za usvajanje in učenje jezika nam ne bo potrebno niti tolikšno ozaveščanje t. i. polnočutne javnosti, saj bo seznanjena s specifikami sporazumevalnih potreb. V kolikor pa ne bo, je potrebno polnočutno javnost seznaniti, ne s specifikami sporazumevalnih potreb, temveč s tem, da smo vsi del ene družbe in kot taki imamo vsi pravico do različnih načinov, metod in oblik sporazumevanja.

Najbolj napačna točka aktualne resolucije v odnosu do govorcev s posebnimi potrebami pa je trditev, da je potrebno javnost pripravljati na stik in komunikacijo z govorcami s posebnimi potrebami – upošteva načelo inkluzije. Katero javnost je potrebno pripraviti in ali stik in komunikacija ne potekata vsakodnevno? Pri tem, da je komunikacija enosmeren proces, ki ne zahteva naslovnikovega odziva, sporazumevanje pa je dvosmeren proces, ki terja recipročnost. Govorimo torej o sporazumevanju, in ne o komunikaciji. Ostaja torej vprašanje javnosti – katere javnosti? Odgovor je nobene. Vsi ljudje smo del egalitarne družbe, javnosti pa se znotraj te družbe oblikujejo na podlagi strok, znanosti, političnih prepričanj in usmeritev, ne pa na podlagi telesnih ali fizičnih potreb posameznikov. Javnosti ni potrebno pripravljati na stik z govorcami s posebnimi potrebami, saj ti govorcev niso živali ali Nezemljani, s katerimi bi morali vzpostavljati stik. Vsi smo ljudje, ki se sporazumevamo z jezikom, govorcev s posebnimi potrebami pa se v družbi sporazumevamo z govorcami brez posebnih potreb velikokrat, ne da bi slednji sploh opazili, da imamo posebne potrebe. V kolikor pa govorcev brez posebnih potreb opazijo, da drugi posebne potrebe imamo, je njihova dolžnost to spoštovati in se do nas vesti temu primerno. Če sami tega ne zmorejo, je to odraz njihove, in ne naše slabe vključenosti v družbo.

Kot opisano v prejšnjih odstavkih, je pričujoči prispevek namenjen razpravi o razvoju jezikovne sporazumevalne zmožnosti govorcev s posebnimi potrebami in opredeljevanju teh govorcev ter njihovega razmerja do jezika tako v aktualnem kot v prihodnjem programu za jezikovno politiko. Zgoraj opisana problematika izhaja iz aktualnega programa za jezikovno politiko, v novem programu pa je smiselno upoštevati nov cilj in ustrezne ukrepe.

Cilj, ki ga je v prihodnje potrebno zasledovati, ko govorimo o govornih s posebnimi potrebami, je dejstvo, da so/smo govorniki, ki imamo posebne potrebe, del družbe, v kateri živimo, in kot taki nismo vanjo vključeni z načelom inkluzije. V to družbo sodimo in jo sestavljamo, ostalih delov te družbe pa ni potrebno pripravljati na stik z nami, kajti nismo družbena novost in nismo družbena anomalija. Polnočutno družbo je potrebno le opozoriti, da posebne potrebe izvirajo iz raznolikih dejavnikov, ki se lahko vsakomur pripetijo in povzročijo prej tako zasmehovano okoliščino posebnih potreb. Ukrepi, ki jih je za doseg tega cilja smiselno predlagati, so: pregled dela nacionalnega programa za jezikovno politiko, ki obravnava govornike s posebnimi potrebami, sprememba ciljev, ki jih zasleduje omenjeni del programa, sprememba namena tega dela programa, ki zajema stik in komunikacijo med govorniki s posebnimi potrebami in govorniki brez posebnih potreb.

Dr. Mateja Forte je od rojstva slabovidna oseba in doktorica znanosti s področja družbenega jezikoslovja ter specialne/inkluzivne pedagogike.

Irena Ipavec Dobrota (Združenje gluhoslepih Slovenije DLAN): Predlogi za pripravo jezikovne politike v strateškem obdobju 2019–2023

Združenje gluhoslepih Slovenije DLAN podaja komentarje h konkretnim točkam Resolucije o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018, in sicer na področju jezikovnega izobraževanja in jezikovne opremljenosti za govornike s posebnimi potrebami. Skladno s tem podaja tudi predloge za dopolnitev ukrepov in ciljev v novem strateškem dokumentu znotraj tematskega sklopa »Razvoj jezikovne zmožnosti vseh skupin govorcev«.

V četrtem odstavku poglavja 1.2 »Okvir nacionalnega programa za jezikovno politiko« se poved za besedilom »pa tudi vsem drugim osebam s posebnimi potrebami: slepim in slabovidnim (besedilom v brajici ter informacijski komunikacijski tehnologiji, namenjeni slepim in slabovidnim osebam« dopolni z besedilom »gluhošlepim (prilagojenim načinom sporazumevanja z gluhošlepimi ter informacijsko komunikacijski tehnologiji, namenjeni gluhošlepim)«.

Utemeljitev: V slovenskem prostoru pogosto velja napačno prepričanje, da se gluhošlepi sporazumevajo v znakovnem jeziku. Uporaba slovenskega znakovnega jezika od uporabnika zahteva dober vid, da lahko sploh sledi hitrim kretnjam. Zato gluhošlepi za sporazumevanje uporabljajo številne druge prilagojene načine sporazumevanja, ki temeljijo predvsem na dotiku. Asist. dr. Simona Gerenčer Pegan v knjigi Osebe z gluhošlepoto in načini sporazumevanja opisuje 17 različnih načinov sporazumevanja gluhošlepih in nekatere od načinov sporazumevanja s tehničnimi pripomočki. Večino teh uporabljamo tudi v Društvu gluhošlepih Slovenije DLAN vsakodnevno pri delu z gluhošlepimi uporabniki. Pomembno je, da se pravica do uporabe teh načinov, hkrati s pravico do uporabe tolmača za gluhošlepe, prizna v vseh uradnih dokumentih, pravilnikih in zakonodaji.

Jezikovno izobraževanje

V poglavju 2.1.7 »Govorniki s posebnimi potrebami« se prvo poved prvega odstavka »Osebe s posebnimi potrebami morajo svoje sporazumevalne potrebe uresničevati po drugih poteh,

gluhi znakovno, slepi z brajico ipd.« dopolni z besedilom »gluhoslepi s številnimi drugimi prilagojenimi načini sporazumevanja«.

V istem poglavju in vsem nadaljnjem besedilu Resolucije se beseda »gluho-slepi« zamenja s pravilnim terminom »gluhoslepi« ali »osebe z gluhoslepoto«. Prav tako se uporablja termin »gluhoslepota«.

Utemeljitev: Gluhoslepota je specifična oblika invalidnosti, ki je izjemno heterogena. Ljudje z gluhoslepoto se ne uvrščajo ne med gluhe in naglušne ne med slepe in slabovidne. Ustvarjajo posebno skupino invalidov, skupino gluhoslepih, pri katerih ne gre za preprost seštevek dveh okvar, saj hkratna okvara sluha in vida pri človeku povzroči povsem drugačno stanje, težave in potrebe. S pomenskega in slovničnega vidika torej ne gre za priredno pridevniško zloženko z vmesnim vezajem (kot je npr. kombinacija moder + rumen = modro-rumen), temveč za novo besedo z novim pomenom in lastnostmi (kot je npr. barvni odtonek zelen) (gl. sliko).

Vir: www.sense.org.

V istem poglavju se za 1. ciljem »Razvijanje sporazumevalne zmožnosti v slovenskem znakovnem jeziku« doda nov cilj:

»2. cilj: Razvijanje sporazumevalne zmožnosti v prilagojenih načinih sporazumevanja z gluhoslepimi«.

Doda se naslednje ukrepe:

- ugotavljanje stanja prilagojenih (predvsem taktilnih) načinov sporazumevanja z ljudmi z gluhoslepoto;
- zagotovitev priznanja pravice gluhoslepih do uporabe vseh alternativnih načinov sporazumevanja (metoda Tadoma, brajevi prsti, haptični načini sporazumevanja, Lormova abeceda itd.);
- zagotovitev priznanja pravice do uporabe tolmača za gluhoslepe na vseh področjih življenja;
- omogočanje izobraževanja otrok in odraslih z gluhoslepoto v njim prilagojenih načinih sporazumevanja;
- izdelava in sprejetje učnih načrtov, ki bodo vključevali prilagojene načine sporazumevanja z gluhoslepimi v vrtcu in šolah;
- sistematično usposabljanje učiteljev in vzgojiteljev za uporabo prilagojenih načinov sporazumevanja pri učencih z gluhoslepoto;
- sistematično usposabljanje zaposlenih za uporabo prilagojenih načinov sporazumevanja z gluhoslepimi, ki v različnih ustanovah dnevno delajo z ljudmi z gluhoslepoto;

- zagotovitev večletnega izobraževanja in usposabljanja za tolmače za osebe z gluhoslepoto in strokovnjake za delo z osebami z gluhoslepoto s strani za to usposobljenih strokovnjakov z izkušnjami in s tem zagotovitev primerne števila ustrezno usposobljenih tolmačev za gluhoslepe;
- usposabljanje gluhoslepih in njihovih svojcev za uporabo različnih prilagojenih načinov sporazumevanja z gluhoslepimi;
- sistematično in strokovno razvijanje novih individualnih načinov sporazumevanja z gluhoslepimi (npr. haptičnega načina sporazumevanja).

Ustrezno ukrepom se ločeno doda nove kazalnike, predvidena sredstva, učinke in nosilce. Predlagamo tudi, da se nosilce določi konkretnije, saj bodo v nasprotnem primeru zaradi nepoznavanja gluhoslepote gluhoslepi enako kot v zadnjih letih ponovno neupravičeno padli v skupino gluhih in naglušnih ali bodo popolnoma spregledani.

Utemeljitev: V duhu smernic evropskih in svetovnih organizacij za gluhoslepe, pa tudi Konvencije o pravicah invalidov, ki gluhoslepoto priznavajo kot specifično invalidnost, se načine sporazumevanja z gluhoslepimi upošteva kot enakovredne načinom sporazumevanja, ki jih uporabljajo druge skupine invalidov. Zato se jih obravnava in razvija ločeno, izključno na podlagi stroke s področja gluhoslepote.

2. cilj se oštevilči kot 3. cilj: »Omogočanje alternativnih poti sporazumevanja v javnem življenju«. Izraz »gluho-slepi« se zamenja z izrazom »gluhoslepi« ali »osebe z gluhoslepoto«.

Doda se naslednje ukrepe:

- opremljanje javnih prostorov z reliefnimi oznakami za osebe z gluhoslepoto;
- opremljanje produktov kulturne dediščine z reliefnimi oznakami za osebe z gluhoslepoto;
- oblikovanje smernic za prilagojeno opravljanje izpitov za osebe z gluhoslepoto (na primer možnost opravljanja izpita z uporabo individualnega načina sporazumevanja oziroma tolmača za gluhoslepe itd.).

3. cilj se oštevilči kot 4. cilj: »Popularizacija pridobivanja zmožnosti za alternativne poti sporazumevanja pri drugih govorcih«. Doda se naslednji ukrep: »tečajji prilagojenih načinov sporazumevanja z gluhoslepimi«.

Utemeljitev: Načinov sporazumevanja z gluhoslepimi se lahko na posebnih usposabljanjih, na katerih kot učitelji sodelujejo tudi osebe z gluhoslepoto, naučijo večinski govorniki z namenom vzpostavitve učinkovite komunikacije z gluhoslepimi in njihovega vključevanja v večinsko družbo.

Predlagamo, da se tudi Akcijski načrt za jezikovno izobraževanje, ki je bil sprejet na podlagi Resolucije, v sodelovanju s strokovnjaki na področju gluhoslepote dopolni tako, da bodo aktivnosti za gluhoslepe vključene enakovredno in v skladu z zgornjimi predlogi. Predlagamo tudi, da se kot nosilca izvajanja predvidi Združenje gluhoslepih Slovenije DLAN, v nasprotnem primeru bodo gluhoslepi ponovno neupravičeno padli v skupino gluhih in naglušnih ali slepih in slabovidnih oz. bodo popolnoma spregledani.

Utemeljitev: Ugotavljamo, da Akcijski načrt za jezikovno izobraževanje od številnih predlogov, ki jih je podalo Združenje gluhoslepih Slovenije DLAN, predvideva samo štiri aktivnosti za osebe z gluhoslepoto. Hkrati na strani 53 navaja, da je »MK z Uredbo o porabi

sredstev evropske kohezijske politike v Republiki Sloveniji [...] pridobilo 500.000,00 evrov za obdobje 2017–2019 za projekt Jezikovna integracija ranljivih skupin govorcev v RS, ki celostno vključuje vse skupine govorcev in sledi vsem ciljem iz tega poglavja» (podčrtala avtorica).

Ugotavljamo, da je Združenje gluhoslepih Slovenije DLAN edina organizacija, ki je izvajala v Akcijskem načrtu opredeljene aktivnosti na področju gluhoslepote. Nasploh smo bili pri strokovnem razvoju sporazumevalnih zmožnosti gluhoslepih prisiljeni delovati večinoma na prostovoljni osnovi in praktično brez državnih sredstev. Z zavrnitvijo s strani razpisne komisije sicer odlično ocenjenega programa (93 od 100 možnih točk) – sestavljenega prav z namenom jezikovnega izobraževanja in integracije gluhoslepih – na zgoraj omenjenem razpisu grozi, da bo tako ostalo tudi v prihodnje. MK je razpisana sredstva sicer razdelila med dve organizaciji, prvi za razvoj slovnice slovenskega znakovnega jezika, drugi za »razvoj temeljnih usmeritev, metod, didaktičnih gradiv in spremljajočih orodij za lahko branje v Sloveniji«. Nobena od teh pa v svojem programu ne vključuje jezikovne integracije gluhoslepih kot oseb s samostojno obliko invalidnosti in njim prilagojenih načinov sporazumevanja, kot je določeno z Uredbo o porabi sredstev evropske kohezijske politike v Republiki Sloveniji.

Jezikovna opremljenost

V poglavju 2.2.7 »Govorci s posebnimi potrebami« se prvi odstavek za besedilom

»predvsem slovenski znakovni jezik, pripomočki za slepe in slabovidne« dopolni z besedilom »prilagojeni načini sporazumevanja z gluhoslepimi in pripomočki za gluhoslepe«.

Za drugi odstavek se doda ločen odstavek, ki se posebej nanaša na gluhoslepe kot ljudi s specifično obliko invalidnosti, ki uporabljajo specifične oblike sporazumevanja in specifične pripomočke:

»Razvijanje jezika gluhoslepih (razvijanje uspešnih načinov sporazumevanja) je temeljna strokovna naloga za uspešno opravljanje del na področju gluhoslepote in za vključevanje govorcev z gluhoslepoto v družbo. Jezik se lahko razvija le skupaj s posamezniki oziroma z ljudmi z gluhoslepoto, ki ga bodo uporabljali. Pri tem pa jim morajo pomagati strokovnjaki. Infrastruktura, ki omogoča gluhoslepim vključevanje v družbo in zadovoljevanje temeljne pravice do uporabe lastnega načina sporazumevanja, so vsi tehnični pripomočki in aplikacije, namenjene gluhoslepim, ter razvoj multimedijskega slovarja načinov sporazumevanja z gluhoslepimi.«

V istem poglavju se dopolni ukrepe z naslednjimi ukrepi:

- določitev neodvisne strokovne organizacije za gluhoslepe, ki bo odgovorna za povezovanje, zbiranje, razvoj, distribucijo jezikovnih virov in tehnologij za področje prilagojenih načinov sporazumevanja z gluhoslepimi;
- vključitev specifičnih aktivnosti, virov in orodij za gluhoslepe v Akcijski načrt za jezikovno opremljenost;
- spodbujanje znanstvenoraziskovalnega dela in sodelovanja z evropskimi strokovnjaki na področju prilagojenih načinov sporazumevanja z gluhoslepimi.

Ustrezno ukrepom se dopolni kazalnike, predvidena sredstva, učinke in nosilce. V skladu s predlogi se posodobi tudi Akcijski načrt za jezikovno opremljenost, tako da bodo gluhoslepi enakovredno vključeni.

Utemeljitev: Gluhoslepi so bili iz Akcijskega načrta za jezikovno opremljenost v celoti izpuščeni. Nujno je, da se jih v sodelovanju s strokovnjaki Društva gluhoslepih Slovenije DLAN ustrezno doda kot skupino z edinstveno obliko invalidnosti in tudi enakovredno obravnava v skladu z zgoraj zapisanimi predlogi in ukrepi. Določitev neodvisne organizacije za gluhoslepe je pomembna zato, da bodo strokovnjaki s področja gluhoslepote lahko delovali izključno z namenom razvoja jezikovne opremljenosti gluhoslepih, sicer bodo ti ponovno neupravičeno padli v skupino gluhih in naglušnih ali slepih in slabovidnih oz. bodo popolnoma spregledani.

Predlogi za dopolnitev ukrepov in ciljev jezikovne politike v strateškem obdobju 2019–2023, ki smo jih podali, so v Evropi in v svetu že upoštevani, zaradi česar se povsod zagovarja in uresničuje pravica gluhoslepih do svoje organizacije, ki je povsem neodvisna in samostojna. Organizacija gluhoslepih je tista, ki odloča o vseh vprašanih, povezanih z gluhoslepoto, in razvija stroko na področju gluhoslepote, kar je razvidno tudi iz študije Analiza stanja gluhoslepote v evropskih državah (2016), ki jo je pripravila asist. dr. Simona Gerenčer Pegan s predstavniki URI-SOČA. Na prvi evropski konferenci gluhoslepih v Sloveniji, ki je potekala leta 2015 v Ljubljani, je bila Slovenija s strani Evrope pozvana, da uredi področje gluhoslepote v skladu s strokovnimi in evropskimi smernicami.

Ferenc Horváth (Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost): Za ohranitev madžarskega jezika

O pomenu in pojmu materne jezika je bilo že veliko povedanega in napisanega. Madžarska pisateljica Anna Jókai o maternem jeziku pravi sledeče: tisti, ki svoj materni jezik pozabi, ga ne uporablja, za vselej izgubi svojo iskrenost, verodostojnost.

V Sloveniji je uradni jezik slovenščina, na narodnostno mešanem območju na Primorskem in v Prekmurju pa sta uradna jezika tudi italijanščina oziroma madžarščina. Za nas, pripadnike avtohtone madžarske narodne skupnosti v Sloveniji, je ohranjanje materne jezika ena najpomembnejših nalog, polna izzivov. Naloga, ki ji je številčno tako majhna skupnost, kot je naša, sama le težko lahko kos. Na eni strani je pomoč iz matične države potrebna, a vsaj tako pomemben je tudi pozitiven pristop države Slovenije. Iz več razlogov. Na narodnostno mešanem območju ustava rabo tudi madžarščine kot uradnega jezika sicer zelo velikodušno in demokratično omogoča, tudi zakoni in podzakonski akti so v skladu z ustavo, so pa premalo konkretni ter glede dejanske rabe jezika narodnosti velikokrat nedorečeni. Če smo zelo iskreni, potem je v državnih uradih madžarski jezik zaživel v najboljšem primeru zgolj na ravni govornega jezika: res je sicer, da so zapisniki ter druge uradne zabeležke in formularji večinoma dvojezični, torej črki zakona je – vsaj na neki minimalni ravni – zadoščeno, vendar bi uradni jezik, vsaj zame, pomenil veliko več kot le neke vrste arhiviranje. Pa ne zato, ker mi, mlajši predstavniki naše skupnosti, v nasprotju s starejšimi ne bi govorili slovensko, ampak iz preprostega razloga: v kolikor se jezik ne uporablja v uradnih prostorih, bo

sčasoma izginil tudi iz družabnega življenja in se bo na koncu uporabljal »le« v krogu družine. Ta izjava je seveda polna protislovij, saj je družina zibelka maternega jezika vsakega posameznika, a če ga govorimo le doma, bo sčasoma izginil. Zato bi bilo zelo pomembno, da se jezik ohranja, govori in uporablja v čim širšem krogu in obsegu.

Za izboljšanje rabe madžarskega jezika je vlada RS na pobudo avtohtone narodne skupnosti sprejela sklep o ustanovitvi Medresorske delovne skupine za spremljanje izvajanja jezikovne politike Republike Slovenije, za dosledno sistemsko uresničevanje jezikovne zakonodaje. Kot predsednik sveta Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti, krovne organizacije madžarske skupnosti v Sloveniji za zaščito pravic narodnih skupnosti, ugotavljam, da se je stanje glede rabe madžarskega jezika v uradnih prostorih na pravno formalni ravni sicer izboljšalo (npr.: število prevedenih obrazcev se je bistveno povečalo), a v vsakdanjih uradnih postopkih tega napredka ni zaznati. Še vedno je uradnikov, ki govorijo tudi madžarski jezik na ravni maternega jezika ne le na papirju, temveč tudi dejansko, bistveno premalo. K izobraževanju na tem področju se v preteklih letih sistematično ni pristopilo, še vedno se zaposlujejo osebe, ki madžarskega jezika ne govorijo. Čeprav strokovnih kadrov v večini primerov, vsaj kar se tiče znanja – ob slovenskem – tudi madžarskega jezika, ne primanjkuje. Potrebno bi bilo le malo več dobre volje s strani tistih, ki so za to odgovorni.

V preteklih 100 letih madžarski jezik v Prekmurju s strani večinskega naroda ni pridobil potrebnega ugleda, kar je po mojem mnenju predpogoj, da lahko na tem področju naredimo korak naprej. Država namreč namenja veliko sredstev za izobraževanje v dvojezičnih šolskih zavodih, zagotavlja tudi dvojezični dodatek za zaposlene v javni upravi, a ker pri preverjanju dejanskega znanja (papir vse prenese) ni dosledna, tudi ni primernih rezultatov, s katerimi bi bila lahko naša skupnost zadovoljna. Za dejansko izboljšanje stanja, brez česar je prihodnost madžarskega jezika v Sloveniji negotova, bi bilo potrebno združiti moči vseh deležnikov. Mi, pripadniki madžarske skupnosti v Sloveniji, smo pripravljeni na tesnejše sodelovanje. Vse, ki čutite enako, vabimo, da se nam v tem procesu pridružite.

Branka Kalenić Ramšak, Marjana Šifrar Kalan (Oddelek za romanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani): Sodobna in odprta jezikovna politika

Avtorici prispevka kot visokošolski učiteljici španščine na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani z zanimanjem spremljava jezikovno (ne)politiko. Slovenski narod si na prvem mestu mora prizadevati za ohranitev in bogatitev slovenskega jezika, na drugem mestu pa za poznavanje čim širšega nabora tujih jezikov in kultur, ki nas in naš materni jezik lahko še bolj obogatijo. Želimo si, da bi nas svet poznal in da bi mi poznali svet, a to brez poznavanja mnogih različnih jezikov ni mogoče. Kot dvomilijonski narod z dobro tradicijo poučevanja številnih tujih jezikov moramo ohranjati globalno zavest in se svetu odpirati z znanjem jezikov, ki so in bodo v 21. stoletju zelo pomembni tako s stališča posameznika kot na ravni celotne družbe.

V tem prispevku želiva zagovarjati odprto in demokratično jezikovno politiko, ki bo v slovenskih šolah bodočim rodovom odpirala in ne zapirala možnosti učenja oziroma izbire tujega jezika ter prepustila šolam, staršem in otrokom, da se svobodno, glede na interes in razpoložljive kadre, odločajo o izbiri tujih jezikov, ki jih bodo na šolah ponudili. Podatki Eurydice (2017: 45) namreč kažejo, da se za odprto jezikovno politiko odloča večina evropskih držav, kjer pristojni organi določijo nabor jezikov, ki jih šole morajo ponuditi, šole pa se potem svobodno odločajo, katere jezike bodo poučevale in katere dodatne jezike bodo še ponudile.

S tem prispevkom se v svojem imenu in v imenu številnih učiteljev tujih jezikov želiva osredotočiti na vlogo drugega tujega jezika v slovenskih osnovnih šolah, kjer se tuji jezik trenutno poučuje na štiri različne načine: kot obvezen neobvezen drugi tuji jezik, kot obvezen izbirni predmet, kot neobvezen izbirni predmet in kot interesna dejavnost ali jezik, ki ga financirajo nekatere občine. V teku so tudi spremembe Zakona o osnovni šoli (ZOsn-J), ki predvidevajo uvedbo obveznega drugega tujega jezika in predlagajo nabor šestih jezikov, in sicer tri delovne jezike EU (angleščina, francoščina, nemščina) in tri sosedске jezike (hrvaščina, italijanščina in madžarščina). Čeprav je bil ta nabor naveden že v Pravilniku o postopnem uvajanju drugega tujega jezika iz leta 2008 (Uradni list RS, št. 102/07), pa se s tovrstno omejevalno politiko ne moremo strinjati, saj ne gre v korak z evropskimi tendencami, kjer se po podatkih Eurydice (2017: 75) 90 % vseh evropskih osnovnošolcev poleg angleščine, nemščine in francoščine uči tudi španščino, vsi ostali jeziki so v veliki manjšini (10 %).

Nikakor se ne moremo strinjati z dosedanjo omejevalno politiko, ki je opredeljena v Učnem načrtu drugega tujega jezika v 4. do 9. razredu. Seveda je jezike avtohtonih manjšin potrebno gojiti in zaščititi, vendar kategorizacija "najbolj razširjeni delovni jeziki EU" (angleščina, francoščina, nemščina) nikakor ne zdrži strokovne presoje, še manj kakršnekoli umestitve v današnjo globalno jezikovno realnost. Evropska unija kot geografski prostor ni omejena z mejami in ozkim pogledom na sedanost, temveč gre za spreminjajoči se prostor, čemur smo priča npr. ob izstopu Združenega kraljestva. Evropska unija je že postala del globalnega, razvojno naravnane in v prihodnost usmerjenega sveta. In med svetovno najbolj razširjenimi jeziki so angleščina, kitajščina in španščina. Zato pričakujemo, da se bodo otroci v naših osnovnih šolah lahko učili teh jezikov, skupaj z ostalimi tujimi jeziki, ki jih šole že ponujajo ali jih bodo v prihodnosti želele ponuditi. Zavedamo se, da širša ponudba jezikov v osnovni šoli lahko staršem in učencem povzroča težave pri izboru, zato podpiramo predlog Akcijskega načrta za jezikovno izobraževanje (2014–2018), ki tako ravnateljem in učiteljem osnovnih šol kot staršem in učencem ponuja strokovno podporo in kakovostne informacije pri izbiri tujega jezika. Vendar vseeno ob možnosti izbora večjega nabora jezikov kot je dosedanji.

Nikakor pa se ne strinjamo z izključevanjem iz ponudbe tistih jezikov (med njimi tudi španščine), ki so uveljavljeni ne samo v svetu, ampak tudi v javno-izobraževalnih ustanovah v Sloveniji. Navedemo lahko, da se je v šolskem letu 2016/2017 španščino učilo več kot 1000 učencev na 66 (od 453) osnovnih šolah. Tako v osnovnih šolah pouk španščine spremlja paleta raznovrstnih dejavnosti, kot so Španski festival osnovnošolcev *Hola chi@s* in tekmovanje iz znanja španščine *A ver si lo sabes*, v katerem je lani sodelovala polovica osnovnošolcev, ki se učijo španščino.

Prav tako je potrebno poudariti, da v slovenskih šolah deluje kakovostna kadrovska mreža, ki bi jo v primeru omejevalne jezikovne politike izgubili in tako izključili dober in izkušen kader. Tovrstna posledica lahko predstavlja problem tudi za kadrovske politiko na osnovnih šolah, kjer marsikateri učitelj poučuje dva jezika in tako šoli zapolnjuje kvoto učnih ur.

Če si kot družba ne moremo privoščiti povsem odprtega nabora učenja tujih jezikov v skladu s spremembami v globalnem svetu, potem v konstruktivnem duhu, ki ustreza realnosti v osnovnih šolah in zadovolji strokovno presojo, predlagamo naslednji ključ za nabor tujih jezikov: 1) tuji jeziki na maturi in 2) sosedski jeziki. Ad 1) Tuji jeziki na maturi so od začetka slovenske splošne mature: angleščina, francoščina, italijanščina, latinščina, nemščina, ruščina in španščina. Ad 2) Sosedski jeziki: italijanščina in nemščina (oba jezika tudi na maturi), hrvaščina in madžarščina. Dejansko naš predlog dodaja tistemu, ki ga ministrstvo predlaga v spremembah Zakona o osnovni šoli, samo še tri jezike, in sicer španščino, ruščino in latinščino. Takšen nabor že vzpostavljenega in dobro delujočega sistema ne bi rušil, zadovoljil pa bi vse aktualne in razvojne potrebe našega izobraževalnega sistema.

Pri tujih jezikih, ki jih imamo na maturi (6 tujih jezikov + latinščina), imamo zagotovljeno vso vzgojno-izobraževalno vertikalno od osnovne preko srednje šole do univerzitetne ravni, kjer izvajamo pedagoške programe za izobraževanje učiteljev vseh maturitetnih tujih jezikov. Prav tako imamo na univerzitetni ravni habilitacijska strokovna področja didaktik teh tujih jezikov.

Pričakujemo, da se bo nadaljevala tradicija zavzemanja za enakopravnost tujih jezikov, ki je bila v slovenskem šolskem prostoru prisotna do pred nekaj leti, tako pri maturitetni kot nato kurikularni in gimnazijski prenovi. Logična in nujna posledica drugega tujega jezika v osnovni šoli pa je tudi vsaj dveletno učenje drugega tujega jezika v srednjih strokovnih šolah, kjer se sedaj sistemsko poučuje le en tuji jezik, večinoma angleščina. Z učenjem dveh tujih jezikov bi sledili smernicam članic EU, kjer se po podatkih Eurydice vsaj 60 % evropskih učencev med starostjo od 11 do 16 let uči najmanj dveh tujih jezikov.

O pomembnosti učenja španščine znotraj Evropske unije govorijo naslednji podatki: učencev med starostjo 11 in 15 let, ki imajo na urniku španščino, je v EU že 2 milijona. Skoraj polovica švedskih in francoskih srednješolcev se uči španščino, prav tako je ta odstotek izjemno izstopajoč na Irskem, v Italiji in Nemčiji, kjer je takšnih učencev približno pol milijona, čeprav v teh državah španščina ni sosedski jezik. V Franciji, Nemčiji, Norveškem in Veliki Britaniji je španščina v osnovnih in srednjih šolah drugi tuji jezik, takoj za angleščino. (Eurydice, 2017)

Za podkrepitev smiselnosti poučevanja španščine v osnovni šoli navajamo še nekaj dodatnih zgovornih števil: španščina ima 490 milijonov govorcev, 7,8 % svetovnega prebivalstva govori španščino kot materni jezik, je tretji najbolj uporabljen jezik na spletu, za angleščino in kitajščino, in drugi jezik na Wikipediji ter Facebooku. V skladu z britansko raziskavo o najbolj pomembnih jezikih za Veliko Britanijo (Board in Tinsley, 2013: 17) je španščina na prvem mestu, sledijo ji jeziki v naslednjem vrstnem redu: arabščina, francoščina, kitajščina in nemščina.

V skladu z vsem, kar smo navedli, upamo, da bo nov nacionalni program za jezikovno politiko (2019–2023) bolj odprt, kot so bili programi pred njim, tako da bo bodočim rodovom omogočena izbira tujega jezika, ki je in mora biti v skladu z evropskimi in svetovnimi trendi.

Viri:

- Board, K., in Tinsley, T. (2013), Languages for the Future. London: British Council. Dostopno na: <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/languages-for-the-future-report.pdf>.
- Evropska komisija/EACEA/Eurydice (2017), Key data on Teaching Languages at School in Europe - 2017 Edition. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Inštitut Cervantes (2016), El español una lengua viva: Informe 2016.
- Pevec Samec, K. (ur.) (2013), Učni načrt. Program osnovna šola. Drugi tuji jezik v 4. do 9. razredu. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport : Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_razsirjeni/Drug_i_TJ_izbirni_neobvezni.pdf.
- Uradni list Republike Slovenija (2008), Pravilniku o postopnem uvajanju drugega tujega jezika. Vlada Republike Slovenija (2015), Akcijski načrt za jezikovno izobraževanje.

Mojca Ekart (Sekcija učiteljev ruščine Slavističnega društva in Društvo Slovenija Rusija): Ohranjanje jezikovne pestrosti poučevanja tujih jezikov v osnovnih šolah, s poudarkom na ruščini

V imenu Sekcije učiteljev ruščine (Slavistično društvo), Društva Slovenija Rusija in mnogih drugih posameznikov, ki že več let delujejo na področju poučevanja in širjenja ruskega jezika in kulture, se s sledečim prispevkom odzivam na javni posvet, ki bo za obdobje 2019 do 2023 načrtoval nove smernice v jezikovni politiki v Republiki Sloveniji.

Kot strokovnjaki na področju ruskega jezika želimo izpostaviti pomen poučevanja ruščine v javno-izobraževalnih ustanovah v Sloveniji ter predstaviti razloge, ki potrjujejo, da bi se poučevanje ruščine moralo spodbujati že v osnovnih šolah.

Zavedati se moramo, da v Sloveniji živi že vsaj 5000 rusko govorečih migrantov, ki vsakodnevno prihajajo v stik s prebivalci Slovenije. Eden izmed pokazateljev njihove številčnosti je morda tudi nedavno odprte podružnice Moskvske državne univerze M. V. Lomonosova v Kopru, ki je prva podružnica te najprestižnejše ruske univerze v Evropi. Zadnja leta lahko tudi opazimo naraščajoče zanimanje za ruščino: na fakultetah in srednjih šolah se povečuje vpis na oddelke z ruščino, zanimanje za ruščino pa je v porastu tudi med osnovnošolci (v šolskem letu 2017/2018 je ruščino kot obvezni izbirni predmet ali interesno dejavnost izbralo okoli 100 osnovnošolcev). Iz tega je razvidno, da se nekateri starši in učenci, dijaki ali študentje že zavedajo, da znanje ruščine kot najbolj razširjenega slovanskega jezika (154 milijonov govorcev) odpira vrata ne samo v svet izjemne svetovne kulture, ampak hkrati povečuje tudi možnosti za študij in zaposlitev že v Sloveniji. Ne smemo namreč pozabiti, da ugledna slovenska podjetja že vrsto let uspešno delujejo na ruskem tržišču. Kako pomembno je znanje ruščine, se zaveda tudi javni Sklad Toneta Pavčka, ki ob pomoči pomembnih slovenskih podjetij (družba Krka, d. d., Riko, d. o. o.) že 10 let finančno

podpira različne izobraževalne in kulturne projekte na področju ruskega jezika in kulture v Sloveniji. Sklad je v tem času ob podpori raznovrstnih projektov združil že 12.500 učencev in dijakov iz 70 osnovnih in srednjih šol ter gimnazij.

V zadnjih letih je bilo v ruščino v slovenskem šolskem prostoru vloženega veliko truda s strani slovenskih učiteljev, ki so si prizadevali, da ruščina kot tuj jezik pridobi enakopravnost z drugimi tujimi jeziki. Dokaz tega velikega prizadevanja so številna priznanja, ki jih mnogi slovenski učitelji dobivajo s strani Rusije in drugih organizacij. Omenimo naj samo nekaj odmevnih tekmovanj, na katerih so učenci in dijaki ruščine dosegli viden, ponekod celo izjemen, uspeh. Med njimi je uvrstitev dijakov Gimnazije Kranj in Gimnazije Poljane v mednarodni finale Ruske olimpijade (tekmovanje iz jezika) ter uspeh nekaterih osnovnošolcev na mednarodnem tekmovanju Živa klasika, kjer se otroci iz vsega sveta pomerijo v recitaciji literarnih del v ruščini. Poleg tekmovanj se učenci udeležujejo tudi drugih tekmovanj in dogodkov, kot so bralna značka, pevski festival Veseli veter, festival Rusijada, mednarodno tekmovanje iz ruščine Ruski medvedek in mednarodne izmenjave z ruskimi šolami.

Iz vsega zgoraj naštetega lahko razberemo, da na področju ruščine poteka cela paleta aktivnosti, ki še povečujejo zanimanje za ruščino, zato bi bilo škoda, da tovrstnega zanimanja ne podpre tudi javna jezikovna politika.

Pomemben razlog, da se zavzemamo za spodbujanje ruščine v osnovni šoli, je tudi v njeni sorodnosti s slovenščino. Ruščina je zaradi te sorodnosti na začetni stopnji sporazumevanja veliko lažja in prenekateremu učencu omogoča, da krepí svojo jezikovno samozavest, ta pa je vedno dobra popotnica za učenje novega tujega jezika. Omembe vredna je tudi cirilica, z obvladovanjem katere učenci lažje razumejo in berejo številne druge slovanske jezike, ki tudi uporabljajo cirilico.

Da pa bi učenci postali dobri govorci ruskega jezika in poznavalci ruskega okolja, je priporočljivo, da začnejo z učenjem ruščine že v osnovni šoli. Trenutno se je ruski jezik v osnovni šoli možno učiti kot obvezni izbirni predmet ali interesna dejavnost. Obžalujemo, da ruščina ni bila vključena v nabor jezikov za neobvezni izbirni predmet in da je prav tako v aktualnih predlogih o spremembah Zakona o osnovni šoli (ZOsn-J) bila izpuščena iz seznama za obvezni drugi tuji jezik.

Za zaključek bi radi poudarili, da se ruščino uvršča med prvih deset jezikov na svetu in da ima v svetu pomemben status kot eden izmed šestih uradnih jezikov v Organizaciji združenih narodov. V Evropski skupnosti ruščina sicer ni uradni jezik, je pa v državah članicah vseeno zelo prisotna: v Baltiških državah živi več kot milijon govorcev ruščine kot maternega jezika. Kot poslednje lahko dodamo, da je v zadnjih letih v Evropsko skupnost emigriralo vsaj šest milijonov govorcev iz rusko govorečega okolja, s katerimi bodo bodoči rodovi ob globalizaciji gospodarskih in družbenih povezav zagotovo prihajali v stik in jim bo znanje ruščine še zelo koristilo. Zato pričakujemo, da bo ruščina imela možnost utrditi svoje mesto v osnovnošolskih učnih programih, bodisi kot možnost izbire za obvezni drugi tuji jezik, obvezni izbirni predmet ali neobvezni izbirni predmet. S tovrstnim ukrepom bi tako številnim učencem lahko zagotovili kontinuiteto učenja v srednjih šolah in na fakultetah in tako povišali nivo znanja jezika.

Darinka Verdonik (Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Univerza v Mariboru): Jezikovna politika in komunikacijska kompetenca

V prispevku želim opozoriti na širši okvir jezikovne rabe, v okviru katerega bi po mojem mnenju morali razmišljati o jeziku in jezikovni politiki. Ker je bil na posvetu v razpravi nekajkrat izpostavljen pojem jezikovne kompetence, sem ta širši okvir poimenovala kar komunikacijska kompetenca.

Komunikacijsko kompetenco razumem kot nadpomenko jezikovne kompetence. Ne pomeni samo, da ustrezno uporabljamo različne »jezikovne zvrsti« (v narekovajih zato, ker je problematika jezikovnih zvrsti v resnici izredno kompleksna, če nanjo gledamo z vidika dejanske jezikovne rabe, in to tematiko sama razumem bolj v duhu teorije leksikalnega proženja M. Hoeyja (2005), po kateri se v različnih komunikacijskih situacijah prožijo ne samo besede, ampak jezik na vseh ravneh, od fonetične do pragmatične ali, če hočete, komunikacijske, glede na vzorce, ki si jih ustvarjamo skozi predhodne podobne komunikacijske situacije in ki jih prepoznamo kot najbolj podobne in primerne za vsako novo komunikacijsko situacijo), ampak da znamo ustrezno razumeti in tvoriti sporočila v različnih vsakdanjih komunikacijskih situacijah. Običajno je pojem komunikacijske kompetence zajet s konceptom tako imenovane funkcijske pismenosti, za katero pa se še vedno zdi, da ne vemo točno, kako bi se ji približali in jo dosegli skozi izobraževanje.

V okviru jezikovne politike je izredno pomembno, da naslavljamo ne samo ožjo problematiko jezikovne kompetence, ki se običajno v praksi skrči na usvajanje pravil slovenskega knjižnega jezika, ampak tudi njen širši okvir, tj. komunikacijsko kompetenco, saj se jezikovna kompetenca v praksi vedno udejanja le v širšem okviru komunikacijske kompetence – jezikovna raba pač vedno hkrati je tudi komunikacija (razen mejno morda v samogovorih in samodialogih). Sem pa sodi tako poznavanje značilnosti širokega nabora različnih sporočil, ki jih srečujemo v vsakdanji rabi, kot tudi poznavanje nekaterih temeljnih zakonitosti komunikacije:

- kako prepoznati in izraziti namero sporočil,
- kako prepoznati, kaj je v sporočilih posredno sporočeno ali izraženo med vrsticami ter kaj vse lahko razumemo iz sporočil,
- kako drugi razumejo naša sporočila,
- kako na razumevanje sporočil vplivajo čustva,
- kako se skozi sporočila kažejo in izražajo mnenja, stališča, odnos do tega, o čemer je govora,
- kako v komunikaciji prepričujemo oz. kako sporočila prepričujejo nas,
- kako pripraviti javne nastope in sporočila za širšo javnost, da bodo za javnost zanimiva in privlačna,
- kakšno vlogo ima v komunikaciji neverbalna komunikacija itd.

Nekatere tovrstne teme se v izobraževanju bolj ali manj spretno že obravnavajo, druge so tudi nasploh pri nas še tako slabo poznane, da bo še dolga pot do njihove prisotnosti v izobraževanju, čeprav bi nedvomno veliko pripomogle k temu, da bi kot družba delovali bolj usklajeno in bolje napredovali. Kot indic, kako uspešni komunikaciji in spodbujanju dobre komunikacijske kompetence namenjamo bistveno premalo pozornosti, samo naslednje dejstvo: Google, verjetno eno najbolj prepoznavnih mladih in uspešnih globalnih podjetij,

med desetimi stvarmi, v katere verjame in ki upravljajo način njegovega delovanja, navaja načelo

»9. Tudi brez obleke smo lahko resni« (<https://www.google.com/about/philosophy.html>), v okviru katerega nakaže, da je ena temeljnih značilnosti tega svetovnega giganta tudi skrbno preiščena komunikacijska kultura, ki podpira visoko komunikacijsko okolje. Podrobneje o pomenu komunikacijske kulture v Googlu, Harvardu in Beli hiši pišeta Becker in Wortmann (2009).

Če postavimo jezikovno politiko tudi v luč komunikacijske kompetence, ob čemer še enkrat poudarjam, da jezik tako rekoč vedno udeležujemo v okviru komunikacije in brez komunikacije jezik v realnem svetu ne obstaja, potem se njen domet bistveno razširi in njen pomen za družbo postane eden ključnih. Vsi premiki v družbi se namreč dogajajo izključno skozi komunikacijo.

V luči zgoraj povedanega je treba opozoriti še na eno stvar: maternega jezika se nam ni treba učiti na podoben način, kot se učimo tujih jezikov. Materni jezik vsi znamo. Usvajanje knjižnega jezika je samo uzaveščanje in razširitev jezika, ki ga že imamo v sebi, na nova področja komunikacije. Če predstavljamo knjižni jezik in »narečja kot sistem« (pojem, ki je bil uporabljen v razpravi na posvetu) v diametralnem nasprotju z vsem, kar je vmes (in vmes je tako rekoč celotna govorna produkcija običajnega Slovenca, kot se lahko prepričamo iz monografije Maje Bitenc (2016)) ter je to vmes označeno kot nesistemsko, smo ne samo zgrešili dejansko stanje, ampak tudi pustili pečat negativnega za tisto vmes in tiste, ki to vmes govorijo ali pišejo. Kot nas opozarja teorija vpljudnosti Brownove in Levinsona (1987), se nam v komunikaciji to, kar dajemo, vedno, ampak res vedno tudi vrača – in po tej povratni zanki smo sprožili pri uporabnikih negativen vtis o »lepem« knjižnem jeziku in »čistih« narečjih. To se nam dogaja že dolga desetletja pri pouku slovenščine, ne da bi razumeli, da smo kot stroka zgrešili temeljno komunikacijsko napako z družbo. Ki je bila prisotna tudi v mnogih predhodnih dokumentih jezikovne politike.

Literatura:

- Becker, E. F., Wortmann, J., 2009: *Mastering communication at work*. McGraw-Hill.
- Bitenc, M., 2016: *Z jezikom na poti med Idrijskim in Ljubljano*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Brown, P., Levinson, S. C., 1987: *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.
- Hoey, M., 2005: *Lexical priming: A new theory of words and language*. Routledge.

Silva Novljan: Knjižnice v nacionalnem programu za jezikovno politiko

Predlog

Javne knjižnice naj bodo v nacionalni program jezikovne politike vključene kot soodgovorne uresničevalke njegovih ciljev v vsebinah, ki se navezujejo na razvoj, ohranjanje in rabo slovenščine, kot temeljne prvine narodne identitete in sporazumevanja ter podlage usvajanja znanja drugih jezikov.

Obrazložitev

V sistem povezane javne knjižnice vseh vrst uresničujejo človekove pravice za vse prebivalce po dostopnosti informacij in informacijskih virov za njihove izobraževalne, raziskovalne in kulturno/umetniške potrebe. Knjižnična zbirka je jedro njihovega poslanstva, njena kakovost pa pogoj za širjenje in razvoj pismenosti in bralne kulture ter kulturne in odgovorne rabe jezika v govorni in pisni obliki.

Uzakonjena vloga knjižnic se ne uresničuje v vseh okoljih. Prepočasno ali delno uresničevanje knjižničnih delovnih pogojev povečuje razlike v kakovosti delovanja knjižnic, s čimer so prebivalci in njihove potrebe, še zlasti potrebe skupin s posebnimi potrebami, v neenakem položaju tako po dostopnosti knjižničnega gradiva kot po njegovi kakovosti in kakovosti storitev.

Vključitev knjižnic v program jezikovne politike bo dodatna spodbuda in zaveza za ustanovitelje knjižnic, da bodo svoje dolžnosti odgovorno izpolnjevali s financiranjem knjižnic po sprejetih standardih in s spremljanjem kakovosti njihovega dela, dosežkov ter vplivov na razvoj pismenosti, bralne kulture in rabe jezikov.

Pričakovani vpliv na delo knjižnic

Z ustreznim financiranjem bodo knjižnice vodile skrbnejšo nabavno politiko knjižničnega gradiva za uresničevanje svojega poslanstva, pogumneje izločale neakovostno knjižnično gradivo, jezikovno neprimerno, vsebinsko zastarelo in neustrezno za program knjižnice (ker bo tekoče standardno financiranje skrbelo za dopolnitev praznih polic s kakovostnimi novimi naslovi), in zbirko dopolnjevale z vsemi oblikami in vrstami knjižničnega gradiva za potrebe skupin s posebnimi potrebami, z izborom gradiva v tujih jezikih pa skrbele za večjezičnost v okolju.

Razvile bodo izposojevališča v krajih in občinah, kjer jih še ni, poskrbele za primerno tehnično opremljenost storitev za dostopnost in rabo knjižničnega gradiva v fizični in e-obliki za vse skupine potencialnih uporabnikov.

Z informacijskim opismenjevanjem in spodbujanjem branja ter z negovanjem jezikovne odličnosti v rabi strokovnega jezika in v sporazumevanju z uporabniki bodo prispevale k zgledni rabi jezika v svojem okolju.

Zasnovani sistem knjižnic zagotavlja vseživljenjsko podporo razvoju (bralne) pismenosti in vsem starostnim skupinam knjižnično gradivo za njihovo vseživljenjsko izobraževanje in delovanje. Izstopajoč pomen pri tem imajo šolske knjižnice, ki morajo v sodelovanju s pedagoškim kadrom razviti (informacijsko) pismenost do ravni, ki vsem državljanom

zagotavlja možnosti za razvijanje pismenosti, vključevanje v nadaljevanje izobraževanja in aktivno udeležbo v razvoju skupnosti. Delovanje teh knjižnic je brez ustreznega financiranja, sistemske podpore in spremljanja kakovosti strokovno vprašljivo. Danes se odraža v marsikaterih knjižničnih zbirkah zaradi opustitve njihovega posodabljanja z novostmi in z ne vključevanjem knjižnice oz. njenega knjižničnega gradiva v učne oblike pri vseh predmetih.

Spremljanje učinka programa jezikovne politike

Spremljanje uspešnosti uresničevanja jezikovne politike je obveza vseh vključenih področij. Vplivi se bodo lahko tekoče in retroaktivno spremljali in preverjali v gradivih, pisnih in govornih, ki jih mora zbirati in hraniti Narodna in univerzitetna knjižnica. Da bo to odgovornost lahko kakovostno izpolnjevala in hranila gradivo tudi za zanamce, je zadnji čas, da se zgradi nova knjižnica za ustrezno predstavitev in hrambo narodove ustvarjalnosti. Zanamci bodo med gradivom lahko odkrivali tudi zapravljen čas in denar za nerealizirane knjižnične projekte in obljube ter cagavost odgovorne politike.

III. Kakovostna jezikovna opremljenost govorcev

Simon Krek (Institut »Jožef Stefan«, Univerza v Ljubljani): Jezikovna opremljenost slovenščine – organizacija in financiranje

Uvod

Glede na veljavno resolucijo o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018 in pripadajoči Akcijski načrt za jezikovno opremljenost (ANJO) naj bi bili financerji nacionalnega programa trije oz. štirje: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ), v povezavi z zadnjim Agencija za raziskovanje RS (ARRS), Ministrstvo za kulturo (MK) in Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ). V določenem neskladju z omenjenim določilom iz ANJO vsako leto o izvajanju nacionalnega programa poroča večja Medresorska delovna skupina za spremljanje izvajanja jezikovne politike Republike Slovenije z 12 člani s šestih ministrstev, dveh uradov vlade, generalnega sekretariata vlade, dveh javnih agencij in SAZU.

Ta skupina v poročilu iz leta 2016 Vladi RS predlaga, da »poveča finančna sredstva predvsem za izvajanje aktivnosti na področju jezikovne opremljenosti, opredeljene v Resoluciji o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018 in v na njej temelječem Akcijskem načrtu za jezikovno opremljenost«.

Vsakoletna poročila, ki so dragocen indikator stanja pri organizaciji in financiranju področja jezikovne opremljenosti slovenščine, kažejo, da je financiranje tega področja tako rekoč neobstoječe, razen v okviru »redne dejavnosti«, večinoma prek ARRS v obliki raziskovalnih programov ali projektov. Idealna priložnost za izboljšanje stanja je bila vključitev tega področja v izkoriščanje kohezijskih sredstev 2014–2020 (strukturni skladi) in v okviru Strategije pametne specializacije (SPS). Žal je bilo področje opremljenosti slovenskega

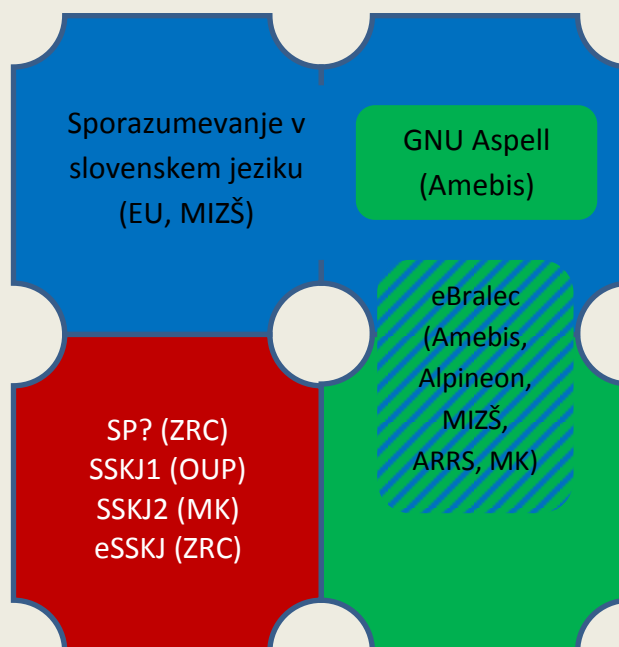
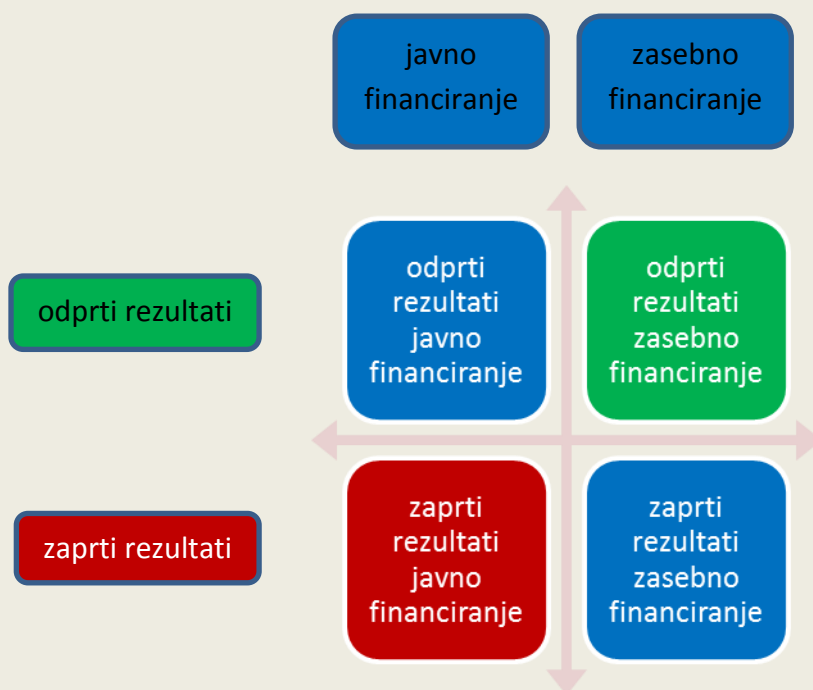
jezika skoraj v celoti ignorirano tako v operativnem programu kot tudi SPS. V naslednjem resolucijskem obdobju to področje nujno potrebuje bistveno bolj sistematičen razvojno in infrastrukturno naravnani pristop k temu področju, ne zgolj v okviru raziskovalnih sredstev – podobno kot Estonija sistematično opremlja estonščino že od leta 2007 v programu »The National Programme for Estonian Language Technology (NPELT)«. Ta program je bil pravkar sprejet za naslednje obdobje 2018–2025.

Poleg nesistematičnega upravljanja tega področja s strani Vlade RS je dodatna težava tudi v izbiri profitnega modela delovanja pri pomembni ustanovi (ZRC SAZU), ki prejema večino prej omenjenih raziskovalnih sredstev ARRS (11,7 FTE za raziskovalni program). Direktiva EU in Nacionalna strategija odprtega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov v Sloveniji 2015–2020 določata:

»Raziskovalni podatki, financirani z javnimi sredstvi, morajo biti v čim večji meri odprti in dostopni s čim manj omejitvami. Odprte podatke se mora dati poiskati, do njih dostopati, jih ovrednotiti in razumeti, uporabni morajo biti za druge in po možnosti interoperabilni, skladno z določenimi standardi kakovosti. Odprti dostop do raziskovalnih podatkov se nanaša na pravico do spletnega dostopa in ponovne uporabe digitalnih raziskovalnih podatkov pod pogoji, določenimi v pogodbi o dodelitvi sredstev. Dostopanje, rudarjenje, izkoriščanje, reproduciranje in razširjanje je brezplačno.«

V nadaljevanju je prikazana shema, pri kateri po eni strani ločujemo javno in zasebno financiranje rezultatov, ki so pomembni za področje opremljenosti slovenščine in so naštetih v ANJO, ter po drugi strani način dostopa do rezultatov, ki je lahko odprt ali zaprt. S tem dobimo štiri kombinacije (javno-odprto, javno-zaprto, zasebno-odprto, zasebno-zaprto), od katerih sta dve skupini pričakovani (javno-odprto, zasebno-zaprto), zanimivejši za obravnavo sta preostali dve: javno-zaprto in zasebno-odprto. Zadnja kombinacija zajema altruistično delovanje zasebnikov v dobro opremljenosti slovenščine. Primer tega so podatki za bazo črkovalnika Aspell, dostopnega pod licenco GNU, ki jih je svoj čas prispevalo podjetje Amebis.

Najbolj kritična kombinacija je javno-zaprto, ki obsega primere, ko so bila javna sredstva uporabljena za izdelavo virov, ali orodij, ki v nasprotju z evropsko direktivo in nacionalno strategijo niso odprto dostopna. Najbolj očiten tak primer je baza SSKJ1, ki je bila prodana založbi Oxford University Press, SSKJ2 (baza prodana Mladinski knjigi, avtorske pravice imajo avtorji s sklenjeno komercialno pogodbo z ZRC SAZU), in eSSKJ(3), pri katerem avtorske pravice ostajajo na ZRC SAZU, sama baza (za zdaj 90 gesel) ni odprto dostopna. Kot dobro prakso navajamo projekt »Sporazumevanje v slovenskem jeziku«, pri katerem je konzorcij, v katerem so bili subjekti tako javnega kot zasebnega prava, proizvedel rezultate, ki so odprto dostopni. Kot vmesno prakso navajamo primer orodja (eBralec), ki je bilo delno financirano tudi iz javnih sredstev, pogoji rabe niso povsem razvidni. Navedene kombinacije in orodja spodaj kažemo v grafični obliki:

Cilji:

- Vzpostavitev sistema financiranja in organizacije dejavnosti na področju opremljenosti slovenščine na način, ki je primerljiv z drugimi jeziki v EU in omogoča vključitev slovenskega jezika v širšo digitalno agendo EU.

Ukrepi:

- Opustitev profitnega modela delovanja s strani javno financiranih ustanov (predvsem ZRC SAZU).
- Vključitev pogoja o odprtem dostopu za vse javno financirane rezultate, ki so povezani z opremljenostjo slovenskega jezika, razen v primeru upoštevanja pravic morebitnih izvornih lastnikov avtorskih pravic za vire ali orodja, ki niso bili financirani iz javnih sredstev, ali varovanja osebnih podatkov.
- Vzpostavitev sistematičnega financiranja področja opremljenosti izven obstoječe zgolj raziskovalne sheme.

Marko Robnik Šikonja (Fakulteta za računalništvo in informatiko, Univerza v Ljubljani): Semantični jezikovni viri in tehnologije za slovenščino

Izhodišče

Semantične jezikovne tehnologije so v svetu v zadnjem času doživele močan porast, ki je posledica znanstveno-tehnološkega preboja na področju umetne inteligence in velikih finančnih vlaganj visokotehnoloških podjetij. Posledično so danes semantične jezikovne tehnologije vstopile v vsakodnevno življenje ljudi v razvitih državah, na primer prek komunikacije z mobilnimi napravami, inteligentnega preiskovanja na spletu, z digitalnimi pomočniki, inteligentnimi gospodinjskimi aparati, avtomobilskimi vmesniki, sprotnim prevajanjem, povzemanjem in odgovarjanjem na vprašanja. Pričakujemo lahko, da se bo vloga teh tehnologij v vsakdanjem življenju še povečala in da bo naraščala še posebej med mlajšimi generacijami. Ključno vprašanje, ki zadeva nacionalni program za jezikovno politiko je, ali bomo z obstoječimi in prihodnjimi inteligentnimi napravami komunicirali v slovenščini.

Strojno razumevanje jezika je v velikem javnem interesu in je kot tako prepoznano v strateških dokumentih EU in Slovenije. Razvoj semantičnih virov in tehnologij omogoča razvoj dialoških sistemov, sistemov za odgovarjanje na vprašanja, avtomatsko povzemanje, izboljšuje strojno prevajanje in je pomembna komponenta prekojezičnih tehnologij, ki omogočajo uporabo virov in tehnologij, razvitih za več jezikov. Trenutno za slovenščino semantični viri in tehnologije skorajda ne obstajajo, poteka pa ogromno raziskav tako na univerzah kot v velikih multinacionalkah, ki so izjemno zainteresirane za uspešno obdelavo jezikov (npr. Facebook, Google, IBM in Microsoft). Večina teh raziskav poteka na velikih, komercialno zanimivih jezikih, kot so angleščina, kitajščina in španščina.

Znanstveno področje umetne inteligence je v zadnjem času doseglo velik napredek pri reševanju prej nerešljivih problemov pri razumevanju naravnega jezika, npr. z odličnim strojnim razpoznavanjem govora in vse boljšimi rezultati strojnega prevajanja. Ti uspehi so večinoma rezultat napredka na področju globokih nevronske mreže. Umetne nevronske mreže so sestavljene iz velike zbirke povezanih računskih enot, imenovanih umetni nevroni, ki ustrezajo nevronom v možganih. V zadnjem času lahko raziskovalci v nevronske mreže

učinkovito dodajajo vse več plasti "nevronov". Tako imenovana globoka omrežja s številnimi sloji nevronov zahtevajo za uspešno učenje velike zbirke rešenih primerov in hitre vzporedne računalnike. Raziskave razumevanja jezika s pristopi globokega učenja so trenutno zelo razširjene in aktualne, saj je skoraj vse semantične naloge mogoče rešiti bolje kot s tradicionalnimi pristopi. S pogledom iz leta 2017, usmerjenim v naslednjih pet let, je potrebno semantične tehnologije, temelječe na globokih nevronske mrežah, prilagoditi za slovenščino!

Cilji jezikovne politike:

Širše gledano mora biti cilj jezikovne politike za obdobje 2019–2023 omogočiti uporabo slovenščine v sklopu inteligentnih naprav in storitev. Za doseg tega cilja je potreben razvoj semantičnih jezikovnih virov in tehnologij, temelječih na globokih nevronske mrežah.

Podrobneje to pomeni razvoj naslednjih virov:

1. Izboljšati slovenski WordNet (povečati, preveriti, dodati razlage).
2. Podpirati razvoj slovenske Wikipedije in Wikislovarja (tudi z odkupom pravic).
3. Nadgraditi oblikoskladenjsko označene korpuse s podatki o anaforah in koreferencah, imenskih entitetah in besednih pomenih.
4. Razviti slovenski PropBank (korpus besedil z označenimi udeleženskimi vlogami).
5. Razviti slovenski FrameNet (korpus konceptualno označenih besedil).

Potrebno je razviti naslednje semantične tehnologije:

1. Posebnostim slovenskega jezika je potrebno sprotno prilagajati najnovejše tehnologije globokih nevronske mrež za semantično podporo jezikovnim nalogam.
2. Razvite tehnologije je potrebno uporabiti za izboljšanje pomembnih osnovnih orodij za obdelavo jezika, saj so obstoječe že zastarele. Konkretno to pomeni izgradnjo nevronskega lematizatorja, oblikoskladenjskega označevalnika in skladenjskega razčlenjevalnika.
3. Z razvitimi nevronske tehnologijami in osnovnimi orodji je potrebno graditi srednji sloj semantične jezikovne infrastrukture za razumevanje slovenskega jezika, predvsem to pomeni gradnjo nevronske jezikovnih modelov, vektorskih vložitev, sistema za označevanje udeleženskih vlog, sistema za prepoznavanje anafore in koreferenc, sistema za izdelavo semantičnih okvirjev in sistema za razdvoumljanje pomena besed v sobesedilu.
4. Nasloviti je potrebno pomembne naloge razumevanja jezika, predvsem strojnega prevajanja, avtomatskega povzemanja, sistemov za odgovarjanje na vprašanja in zgraditi napredne pripomočke za pisanje v slovenščini.

Ukrepi:

Za doseg ciljev je potrebno zagotoviti dolgoročno stabilno financiranje razvoja semantičnih virov in tehnologij, ki bodo odprtokodni in prosto dostopni. Glede na trenutni zaostanek slovenščine na tem področju, interdisciplinarnost področja in vse večji pomen teh tehnologij v prihodnosti je potrebno:

1. S programskim financiranjem ARRS poskrbeti za kadrovske stabilno zasedbo jezikovnotehnoloških strokovnjakov na institucijah, ki so sposobne razvoja teh tehnologij (Univerza v Ljubljani, Institut Jožef Stefan, Univerza v Mariboru). Potrebno je zagotoviti financiranje v višini vsaj 12 FTE oz. približno 600.000 € letno.
2. Z rednimi razpisi financirati razvoj pomembnih virov in tehnologij za razumevanja jezika (PropBank, FrameNet, prevajalnik, povzemačnik, dialoški sistemi, pripomočki za pisanje); ocena: 500.000 € letno.

Iztok Kosem (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani): Večjezičnost 2014–2018 – veliki cilji, skromni dosežki

Obstoječa resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko in z njo povezana akcijska načrta na več mestih opozarjata na pomen večjezičnosti ter vsebujeta kar nekaj z njo povezanih ciljev. Žal moramo ugotoviti, da se stanje na tem področju ni bistveno spremenilo. To pomeni, da je sledeči odstavek iz resolucijskega dokumenta še vedno aktualen:

Pri dosedanjem jezikovnem načrtovanju je veljalo, da so enojezični priročniški viri in orodja za slovenščino domena javnega financiranja, dvo- in večjezični viri in orodja pa so bili prepuščeni bodisi naključnemu entuziazmu posameznikov bodisi komercialni sferi. Z vstopom v digitalno paradigmo ta koncept ne zadostuje, kajti ena od posledic razvoja informacijskih in komunikacijskih tehnologij je ta, da so tradicionalni dvo- ali večjezični priročniki s prestopom v spletno oziroma digitalno okolje postali komercialno bistveno manj zanimivi ali celo nezanimivi, kar kažejo trendi po Evropi in v svetu, ne le v Sloveniji. Po drugi strani je v digitalnem okolju mnogo lažje izkoriščati podatke iz ene baze podatkov za sestavljanje drugih baz s sorodno vsebino, kar velja tudi za dvo- ali večjezične baze, terminološke baze podatkov itd. Z vzpostavitvijo ustrezne infrastrukture je mogoče izdelati večjezične vire tudi za jezike ali specializirana tematska področja, ki do sedaj še niso bila obdelana, česar brez te zaradi manjšega števila ciljnih uporabnikov ne bi bilo realno pričakovati.

Dober primer omenjene problematike predstavlja jezikovni par slovenščina – madžarščina, pri katerem so slovarji stari že dve desetletji. Težava primanjkljaja sodobnih virov za ta jezikovni par je toliko večja, ker gre za kombinacijo slovenščine kot večinskega in madžarščine kot manjšinskega jezika v RS. Stanje se je (in se še bo) nekoliko izboljšalo s ciljnim raziskovalnim projektom Koncept madžarsko-slovenskega slovarja: od jezikovnega vira do uporabnika (KOMASS), ki ga v letih 2015–2018 financirata ARRS in MIZŠ, izvajajo pa FF UL, FF UM in Inštitut za narodnostna vprašanja. V okviru projekta ne bo izdelan zgolj koncept, ampak tudi že prva problemsko izbrana gesla novega Velikega slovensko-madžarskega slovarja. Raziskovalci, ki izvajamo projekt, se zavedamo, da gre za prvi slovenski raziskovalni projekt, pri katerem je financirana konceptualizacija temeljnega dvojezičnega vira, zato projekt KOMASS razumemo tudi kot vzorčni model za prihodnje dvojezične slovensko-X slovarske projekte.

Delo pri projektu je pokazalo naslednje ključne pomanjkljivosti trenutnega stanja na področju dvojezičnih virov pri nas:

- Togost in parcialni pristopi k financiranju izdelave večjezičnih virov, tj. odsotnost nesistemskega financiranja. Primer, ki ga velja tu izpostaviti, je izkušnja z novopredlaganim interdisciplinarnim raziskovalnim programom na UL, katerega pomemben segment je tudi večjezičnost. Program je dobil visoke ocene in bil predlagan za šestletno financiranje, vendar pa je bil na koncu zavržen. Razlog za zavrnitev je bila togost ARRS, ki se na vse pretege izogiba prekinitvi financiranja obstoječih programov (in torej odprtju možnosti financiranja novih), četudi so rezultati več obstoječih programov slabi.
- Pomanjkanje spremljajoče infrastrukture, od sodobnih in dovolj velikih vzporednih korpusov do strokovne podpore pri vzdrževanju in naprednejši obdelavi večjezičnih podatkov.

- Nedostopnost oz. neodprtost katerega koli dvojezičnega vira, izdelanega za par slovenščina – madžarščina. Takšno odprtost bi zlasti pričakovali pri tistih virih, ki so bili financirani z javnimi sredstvi (nedostopnost žal pri nas velja tudi za številne na tak način financirane enojezične vire).

Obstoječa resolucija poudarja pomen razvoja strojnega prevajanja, a so tudi s tem področjem povezani cilji ostali neuresničeni. V luči nedavnega tehnološkega napredka na tem področju (uporaba metode nevronske mreže) mora v povezavi z večjezičnostjo to vsekakor ostati ena od prednostnih nalog naslednjega strateškega dokumenta slovenske jezikovne politike.

Financiranje večjezičnosti bi moralo spodbuditi tudi dejstvo, da je ravno slovenska ustanova (Institut "Jožef Stefan") kot konzorcijski vodja skupaj s še 16 partnerji iz vse Evrope letos dobila 5 milijonov evrov vreden evropski projekt ELEXIS, ki se bo naslednja štiri leta ukvarjal z vzpostavitvijo evropske leksikografske infrastrukture (izgradnjo repozitorijev, razvojem metod povezovanja obstoječih virov ipd.). Brez sodobnih dvojezičnih virov bo torej vodilna vloga Slovenije v tem projektu ostala slabo neizkoriščena.

Cilji:

- ustanovitev splošnega centra za večjezičnost, ki bo razvijal večjezične vire in nudil infrastrukturno podporo večjezičnemu portalu ter snovalcem večjezičnih virov,
- odobritev interdisciplinarnega raziskovalnega programa za večjezičnost, ki bo združil strokovnjake z jezikoslovnimi in tehnološkimi znanji,
- razvoj visokozmogljivega strojnega prevajalnika.

Ukrepi:

- obvezna odprta dostopnost javno financiranih večjezičnih virov,
- pridobitev v javno posest – bodisi z odkupom bodisi z dogovorom o sodelovanju – večjezičnih baz, ki so prepoznane kot baze strateškega pomena,
- vzpostavitev rednega sodelovanja s partnerji iz javnega sektorja in gospodarstva (doma in v tujini), ki so na področju večjezičnih virov za slovenščino strateško pomembni.

Rok Dovjak: Prispevek za Javni posvet o novem nacionalnem programu za jezikovno politiko

V zadnjem desetletju je slovenščina na področju opremljenosti in popisa pridobila ogromno. S prispevkom želim spodbuditi, da vztrajamo na tej poti. Morda bo kdo čutil, da s pozivom komu delam krivico – to ni moj namen in za morebitno nevednost se opravičujem.

1. KORPUS. Korpus se je izkazal za nadvse koristen jezikovni pripomoček, ne le pri ugotavljanju frekvence, zvrstnosti in besednih zvez, ampak celo terminov in sopomenk. Ne daje jezikoslovno brezhibnih predlogov – teh morda niti ni –, pač pa možnost, da se uporabniki poenotijo pri rabi kakega izraza (huti, Huti, hutijevec). Vendar pa korpus težko izpolnjuje primarni namen, če ni stalno ažuriran, dopolnjevan. Upam si trditi, da smo lektorji med najpogostejšimi uporabniki korpusa, zato pričakujem povabilo k predlogom in

pripombam, v kakšni obliki korpus vnovič zagnati. Pri tem kot pomembnega besedilodajalca vidim RTV Slovenija, saj kot ustanova v javnem interesu dnevno lahko priskrbi veliko raznolikih publicističnih besedil v digitalni obliki.

2. POPIS VEDENJA. Vedenje predvojnih generacij se počasi izgublja. Kljub izrednim naporom popisati spomine, besede, šege ipd. strokovnjaki vedno znova odkrivajo, da teren hrani še neodkrite zaklade, ki pa jih sami, brez podpore oz. pomoči, ne bodo zmogli odkriti. Zato predlagam vseslovensko akcijo, tudi v zamejstvu, da šolske ustanove na vseh ravneh pozovejo oz. postavijo kot nalogo (tako bi bil okvir takšne akcije jasnejši in resneje upoštevan) posneti intervju po prirejenih vprašalnikih, ki bi jih zasnovali strokovnjaki (nekaj jih že imamo: Francka Benedik, Vera Smole – niso pa v resnici nujni, saj se lahko razvije tudi prosti pogovor). Današnja tehnika to omogoča. Učenci, dijaki, študentje lahko naredijo posnetek v intimnosti doma, s tem ne povzročajo stresa pri intervjuvancu ter lažje dosežejo, da odgovarja v narečju. Lepota takšnega dela je v njegovi interdisciplinarnosti: ne ge le za jezik (tj. dialektologijo, zgodovinsko slovnico), ampak tudi za področje, zanimivo folkloristom/etnologom, geografom, zgodovinarjem, tudi biologom in živilcem ter turističnim delavcem (biološka raznovrstnost z gensko banko anotiranih starih sort, ljudska poimenovanja za rastline, priprava hrana, stari običaji). Vprašalniki bi dali zgolj izhodišče za pogovor o delu na polju in v gozdu, domači obrti, družinski kuhinji, uporabnih rastlinah, drobnem paremiološkem gradivu, zasebnih prigodah ter mikrotoponomiji. Primere dobrih praks že imamo (domača imena na Gorenjskem, mikrotoponimija Bohinja, Glasovi, dialektološki atlas) in ti kažejo, kako strokovno je lahko aktivirano prebivalstvo.

3. WIKIPEDIJA. Zdi se mi dobro delu šolajočih se izkazati vrednost z javno objavo. Namesto seminarjev, ki ostajajo v predalu, zelo podpiram zgled Mirana Hladnika, da šolajoči se pišejo pregledne članke za slovensko Wikipedijo, s čimer zmanjšajo porabo papirja ter trajno prispevajo k slovenskemu vedenju. Vprašanje kakovosti prispevkov je rešeno s pregledom mentorja ter možnostjo kasnejših posegov v besedilo.

4. ZBIRKA IZRAZOV. Slovenci se ne smemo bati biti ustvarjalni z jezikom. Razvezani jezik je odličen primer takšne drzne zbirke. Vse duhovite inovatorje vabim, da ohranijo domislice za prihodnje rodove z vpisom v tak slovar. Pogrešam pa podobno zbirko tudi za prevajalce. Tu izhajam iz poziva Ade Vidovič Muhe po splošnem terminološkem slovarju kot okolju za poenotenju izrazja. Res je moteče, ko v knjigah o Tibetu, ki so izšle v zadnjih 10 letih, beremo o budistični šoli rumenih klobukov, pokrival ali čepic, ob množici izrazov pa jih kaj hitro lahko zamenjamo še za rumene turbane oz. kape, ki sicer označujejo nekaj drugega. Govorim o področjih, ki so še premalo razvita, da bi lahko imela svoj terminološki slovar, bi pa bilo dobro, da se gradivo že zbira, zlasti ker ima lastnoimensko oz. ne povsem obče gradivo manj možnosti, da se uvrsti v sprotni slovar. Če bi ustanovili torej spletno okolje z jasno ontologijo UPS in RPS (ki je lahko osnova za druge individualne pobude), bi lahko prevajalci vanj vpisovali uspele prevode ter o njih razpravljali, kar bi bila osnova za nadaljnje delo. Pravzaprav takšno okolje na neki način že obstaja – jezikovna oz. terminološka svetovalnica pri inštitutu za slovenski jezik ter Wikipedia – a primanjkuje sistemske skrbi ter smiselnega pojmovnega drevesa. Primer: pred nekaj dnevi je sodelavka pisala članek o ruski kulinariki, zlasti o rakovicah. Iskala je slovenski prevod za *Erimacrus issenbeckii*. Če ga najde ali ustvari – kakšna škoda bi bila, da se izgubi v nepregledni množici!

5. SEDEČNOST, KRATKOGLEDNOST in ZDRAVJE. Ker so poklici, povezani s slovenščino, večinoma sedeči, in ker to zadeva tudi družbo sploh, pozivam ministrstvo za kulturo, da je

skupaj z ministrstvom za delo ter šport dejavno na področju ozaveščanja in izboljševanja delovnih razmer, zlasti za prekarne oblike zaposlitve, saj so ti poklici najbolj izpostavljeni tveganjem za zdravje. Zaposleni moramo telovaditi in se zazirati v daljavo. To je odgovornost nas vseh, zato upam, da bodo skupinske vodene vadbe v službah, zatemnjevalniki zaslona po 55 minutah dela ter drogi za veso in razteg kmalu naša resničnost, priprava na sedeče delo pa bi morala postati obvezen predmet na univerzah, ki izučujejo za takšne poklice (pravilna drža, dihanje, raztezne vaje).

IV. Skrb za ustrezno javno rabo in status slovenščine v javnosti

Marko Jesenšek (Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru): Tematski sklop: Slovenščina kot jezik znanosti in visokega šolstva

General Maister je zapel v slovenščini, da je čas za jezikovno in narodnostno združitev, ki so jo napovedali slovenski tabori: »Bratje v sedlo, vajeti v dlan: Drava nas zove, Jadran rjove /.../«. Izpolnil je taborsko zahtevo, da mora postati »slovenski jezik na Slovenskem izključno uradni jezik«, tako da »morajo vsi uradniki znati slovensko besedno in pisno«. Ko pa je na oder stopila politika, so se deklaracijske jezikovne zahteve izgubile. V Beogradu so pozabili na jezikovno enakopravnost. Nič bolje ni bilo po drugi svetovni vojni, ko je bila v avnojski Jugoslaviji jezikovna enakopravnost priznana z ustavo, v vsakdanjem življenju pa je bila raba slovenščine v neenakopravnem položaju do globalne srbohrvaščine. Skupna jedra, izjava srbskih akademikov, v Sloveniji se je slovenskim državljanom sredi Ljubljane sodilo v neslovenščini, država ni uradovala v slovenskem jeziku. Tone Pavček je prebral novo Majniško deklaracijo, posledico »nesporazumov, provokacij in tudi odkrite sovražnosti«, ki so jo takrat doživljali Slovenci v Jugoslaviji – in uresničila se je ideja Zedinjene Slovenije, slovenski jezik je postal uradni in državni jezik Republike Slovenije, leta 2004 pa tudi eden izmed uradnih jezikov Evropske zveze. Danes pa v RS ponovno postaja »neprimeren« jezik za izobraževanje, kot v preteklosti, ko sta imeli globalna nemščina in nato srbohrvaščina v razmerju do slovenščine na Slovenskem posebne pravice in ugodnosti, boljši položaj, ki si ga neupravičeno pripisuje globalni jezik, kakršen poskuša biti danes angleščina.

Ali potrebujemo novo Majniško deklaracijo, ki bo zaščitila slovenski učni jezik na slovenskih univerzah in zahtevala, da mora slovenski profesor na slovenski univerzi predavati slovenskemu študentu v slovenščini? »Pouk naj poteka v slovenščini.« Zveni znano – to je bila zahteva taborskega in deklaracijskega gibanja, tako smo se uprli skupnim jedrom in tako je razmišljal Pavček, ko je leta 1989 med drugim zahteval »zagotavljanje duhovne blaginje« za Slovence.

Cilji nove Resolucije so zato jasni:

(1) RS mora ohraniti in zagotoviti slovenščino kot uradni in učni jezik na slovenskih univerzah. Izjeme so:

– študijske programe tujih jezikov;

- skupne študijske programe, ki se izvajajo s tujimi izobraževalnimi institucijami;
- študijske programe, ki jih visokošolski zavodi izvajajo v tujini;
- dele študijskih programov, ki jih izvajajo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine;
- študijske programe ali dele študijskih programov, če se vzporedno izvajajo tudi v slovenskem jeziku, vendar se izvajanja v tujih jezikih ne financirajo iz javnih sredstev.

• Študentje, državljani Republike Slovenije, se lahko na prvi in drugi stopnji na visokošolskem zavodu izobražujejo skladno s prvo alinejo. Skladno s četrto alinejo odstavka se lahko izobražujejo, če na prvi stopnji obseg vsebin v tujem jeziku ne presega deset odstotkov vseh kreditnih točk študijskega programa in na drugi do dvajset odstotkov kreditnih točk študijskega programa.

• Na tretji stopnji univerza avtonomno določa jezikovno politiko, pri čemer se upošteva naslednje:

- slovenski profesorji zgolj slovenskim študentom ne predavajo v tujem jeziku;
- tuji študenti se učijo slovenskega jezika;
- študentom je zagotovljena pravica, da vse obveznosti pri slovenskih visokošolskih učiteljih lahko opravijo v slovenskem jeziku;
- študijski programi tujih jezikov se lahko v celoti izvajajo v tujem jeziku, ki je predmet izbranega študijskega programa.
- Študijske programe v tujem jeziku lahko izvajajo samo visokošolski učitelji s certifikatom o znanju tega jezika na ravni C2.

(2) Skrbeti je potrebno za razvoj slovenskega strokovnega in znanstvenega jezika.

- Univerze skrbijo za razvoj slovenščine kot strokovnega oziroma znanstvenega jezika tako, da za vsako napredovanje visokošolskih učiteljev v višji habilitacijski naziv predpišejo vsaj dva znanstvena in vsaj dva strokovna članka v slovenskem jeziku.

(3) Visokošolskim učiteljem, sodelavcem in študentom, ki so tujci ali Slovenci brez slovenskega državljanstva, se omogoči organizirano učenje slovenskega jezika na vseh slovenskih univerzah.

Ilinka Todorovski (varuhinja pravic gledalcev in poslušalcev RTV Slovenija): RTV kot steber jezikovne kulture – pravica javnosti?

Ali imajo gledalci, poslušalci in bralci RTV-vsebin pravico do brezhibnega govornega in pisnega podajanja teh vsebin in sploh vrhunske jezikovne ponudbe v programih javnega medijskega servisa? Če to pravico imajo, kako to, da kot taka ni nikjer zapisana? Ali bi formalno opredeljena kot pravica koristila javnosti, ko od RTV Slovenija pričakuje, da je steber in avtoriteta na področju jezikovne kulture v najširšem smislu te besede?

Kot varuhinja pravic gledalcev in poslušalcev RTV Slovenija menim, da je to pravico mogoče razbrati iz zakona in notranjih aktov, seveda posredno ob razlagi, da so dolžnosti javnega medijskega servisa hkrati tudi pravice njegovih uporabnikov. Menim pa tudi, da bi bilo to pravico smiselno in koristno izrecno zapisati in jo ustrezno ovrednotiti. Z roko v roki z

dolžnostmi, ki se javnemu zavodu vse prevečkrat nalagajo, brez resnega razmisleka o izvršljivosti in vzdržnosti.

Zadržimo se za hip pri dolžnostih. Da je RTV Slovenija dolžna posebno skrb posvečati razvijanju jezikovne kulture, je zapisano v zakonu o RTV, prav tako ustvarjalce RTV-vsebin k namenjanju posebne skrbi slovenščini zavezujejo programski standardi zavoda. Najpodrobneje pa skrb za jezik opredeljujejo poklicna merila in načela novinarske etike.

Med zapisanim in udejanjenim je precejšen razkorak. O tem govorijo tudi pritožbe, ki jih na varuha pravic gledalcev in poslušalcev naslavlja javnost. V železni repertoar sodijo vprašanja, kako se kaj pove, izreče ali zapiše, kako je kaj prevedeno ali prirejeno, kako se v govornih oddajah stikata zborni in knjižno-pogovorni jezik, kdaj so dovoljene izjeme v funkcijski rabi jezika, zakaj so pravila govora, pisanja, izreke in nastopanja neenotna in zakaj se v različnih programih celo norme razlagajo različno, kako široko je polje med purizmom in do kraja sproščenim podajanjem vsebin, kako prepustni so govorni programi, ko gre za vdor ljubljansčine in anglizmov, je res vse preveč malomarnosti in nemarnosti s polvikanjem na čelu, kakšna so pravila glede tikanja, medsebojnega naslavljanja in drugih zadev, povezanih z govornim položajem nastopajočih ... in tako naprej.

Lani, denimo, je varuh prejel 82 pritožb, ki so sodile v kategorijo »neustrezna raba jezika«. Po številu se odzivi, povezani z jezikovno kulturo, uvrščajo med prvih pet najpogostejših pritožb. Tudi letos ne bo drugače. Pri obsežnejših zadevah kot varuhinja za pomoč zaprosim neformalno koordinacijo lektorjev RTV Slovenija, ki pripravi strokoven odgovor in priporočilo.

Pri tem ni odveč dodati, da je ta koordinacija otrok čisto praktične potrebe tistih zaposlenih v javnem zavodu, ki so zadolženi in plačani za negovanje slovenskega jezika, a jih je hišni organigram raztresel med uredništva znotraj posameznih enot, torej na Radiu, Televiziji, MMC ter RTV-centrih v Kopru in Mariboru. Za sodelovanje, skupno iskanje rešitev jezikovnih zadreg in predvsem poskus poenotenja praks so se odločili sami. Pobuda je šla torej od spodaj navzgor, in ne od zgoraj navzdol, kot je to običaj.

Menim, da je skrb za jezik na RTV Slovenija pogosto podcenjena in močnejša na papirju kot v praksi. O tem govorita asimetričnost, ko gre za dostopnost lektorske podpore v različnih delih zavoda, in dejstvo, da zavod nima enotnega sistema, ko gre za govorno preverjanje, govorno izobraževanje in govorno podporo televizijskim in radijskim ustvarjalcem. Celotna javna RTV hiša premore le dva fonetika, oba na Radiu Slovenija. Resničnost je povsem drugačna od romantične predstave pritožnikov, ki verjamejo, da na RTV za vsakim govorcem stoji vsaj en lektor.

Krivično bi bilo, če bi ustvarjalcem vsebin kar povprek očitali, da nimajo dovolj znanja ali občutka za jezik. Nasprotno. Zavedanje o poslanstvu zavoda, ko gre za jezikovno odličnost, je veliko, jezikovnih zdrsov, ki bi sprožali resne kritike, pa je glede na obseg živih programov malo. Ob tem v razmeroma majhni lektorski ekipi premorejo dovolj zagnanosti, strokovnosti in odgovornosti, da občasno sami postavljajo referenčne okvire, kar javni medijski servis uvršča med jezikovne avtoritete na nacionalni ravni.

Omenjam dva primera. V pripravah na zimske olimpijske igre so se ustvarjalci RTV-vsebin znašli na čistini, brez odgovora na vprašanje, kako pisati in izgovarjati južnokorejska osebna in krajevna imena. Ker se teh pravil ni lotila katera od znanstvenih ustanov v državi, sta v tematiko zagrizla hišna lektorja. Rok Dovjak je preštudiral značilnosti korejščine in pripravil

osnovne predloge za domačenje imen, Marta Trobec pa je sestavila seznam imen, povezanih z olimpijskimi igrami, ter predlog njihove izgovarjave.

Drugi primer oranja ledine se nanaša na storitve za senzorno ovirane gledalce in poslušalce. RTV Slovenija medijske vsebine – od informativnih do razvedrilnih, od športnih do kulturnih – z razvojem govorne sinteze približuje slepim in slabovidnim, s podnaslavljanjem pa gluhim in naglušnim. Pri podnaslovih je treba prosti govor v slovenščini pravilno povzemati in smiselno zapisovati, pri tem pa upoštevati lektorske in prevajalske zakonitosti hkrati. Ta pravila RTV Slovenija razvija, postavlja in uveljavlja sama.

Oba projekta sta v tihi ponos nacionalni medijski hiši, oba tudi potrjujeta njen prebojni potencial, ko gre za razvoj in dostopnost jezika. Tudi tako RTV Slovenija izpolnjuje svojo dolžnost, ki je hkrati pravica javnosti, in sicer, da tako v programih kot storitvah skrbi za visoko raven rabe, ohranjanja in razvijanja knjižnega jezika. Zapis te pravice v nacionalni program jezikovne politike je po mojem mnenju tudi v širšem javnem interesu.

Prav bi bilo, da bi javni zavod to dolžnost in pravico uresničeval sistematično in načrtno, z ustrežno organizacijsko strukturo in kadrovske zasedbo, država pa ne le z nalaganjem nove obveznosti, ampak tudi z zagotovitvijo ustreznih finančnih virov.

Nevenka Gajšek (Sektor za prevajanje, Generalni sekretariat Vlade Republike Slovenije): Raba slovenščine v državni upravi

Slovenski jezik v slovenski državni upravi in besedilih, ki nastajajo v posameznih službah, je večinoma dokaj specifičen, na splošno in morda nekoliko posplošeno rečeno pa na neustrezni kakovostni ravni, še zlasti v medsebojni pisni komunikaciji, različnih uradnih dopisih, strokovnih poročilih, žal pa pogosto tudi predpisih, ki se objavljajo v uradnem listu.

Sektor za prevajanje pri GSV je ena večjih služb te vrste v slovenski državni upravi, pa vendar ima poleg prevajalcev zaposlene le tri lektorje za slovenski jezik, ki seveda ne morejo pregledati vseh besedil in že zaradi maloštevilnosti imeti večjega vpliva na jezikovno ozaveščenost in ustrežno kakovost dokumentov, zlasti predpisov.

Ministrstva in vladne službe razen redkih izjem, med katerima sta Ministrstvo za zunanje zadeve in Ministrstvo za obrambo, nimajo zaposlenih slovenistov, ki bi skrbeli ne le za večjo kakovost gradiva, ki nastaja v državni upravi oziroma posamezni službi, ampak tudi za ozaveščanje o pomenu ustrezne jezikovne rabe in za vsakodnevno svetovanje v konkretnih jezikovnih zagatah. Tako na primer niti Urad predsednika republike nima svojega lektorja, zato vsaj nekatera od njihovih besedil, na primer odlikovanja in njihove obrazložitve, pošiljajo v vladno prevajalsko službo, v njej pa se prednostno lektorirajo besedila, ki se obravnavajo na vladi. Kot vladno službo brez svojega lektorja bi lahko na primer izpostavili tudi Urad vlade za komuniciranje, v katerem bi bilo še posebej pomembno, da so prav vsa sporočila za javnost v ustreznem jeziku brez pravopisnih in drugih napak, torej bi morali bodisi njihovi pisci dobro obvladati slovenski pravopis in slovnico bodisi bi vsa moral pregledati usposobljeni lektor za slovenski jezik.

Lektorice Sektorja za prevajanje GSV sicer svetujejo vsem, ki jih v ta namen pokličejo ali se nanje obrnejo po e-pošti, vendar je treba resnici na ljubo povedati, da je večina pripravljavcev besedil samozadovoljna z izdelki, pogosto (pre)polnimi pravopisnih in drugih napak. Podobno velja tudi glede besedil, ki se lektorirajo, saj so povratne informacije avtorjev bolj izjema kot pravilo in zaradi pomanjkanja časa in za to usposobljenih oseb v sektorju ni mogoče redno preverjati, koliko so popravki upoštevani ali niso upoštevani. Žal se pogosto dogaja, da je v uradnem listu objavljeno besedilo kljub opravljeni lekturi polno napak, ker avtorji lektorskih posegov niso upoštevali. Zato smo v sektorju v letošnjem letu med drugim pripravili posebna navodila za naročnike, v katerih opozarjamo, da lahko zavrnejo le popravke, ki morda vsebinsko ali terminološko niso ustrezni, medtem ko drugih popravkov ni dovoljeno spreminjati.

Še pogostejša težava kot neupoštevanje popravkov so primeri, da besedil pred objavo sploh nihče jezikovno ne pregleda in so tako celo priročnik in navodila za pravilno sestavo predpisov (taka sta na primer priročnik ministrstva za zunanje zadeve in nomotehnične smernice službe za zakonodajo) polni grobih jezikovnih napak.

Poleg navedenega so v državni upravi težave tudi zaradi večinoma nizke jezikovne ozaveščenosti, saj večina pripravljavcev zakonov in drugih predpisov vztraja pri že prej objavljenih izrazih, četudi napačnih, in je zato tudi s spremembo ali novelo predpisa težko uveljaviti pravilni izraz. Težave povzročajo tudi jezikovna neusposobljenost nekaterih pravnih in drugih strokovnjakov, ki vztrajajo pri strokovni latovščini ali žargonizmi, pa tudi njihova neuskladenost, saj na primer pravniki službe za zakonodajo vztrajajo pri drugačnih terminih, kakor se uporabljajo v mednarodnih sporazumih, ki jih pregleda strokovna komisija za redakcijo.

Škodo jezikovni kakovosti delajo tudi nekateri strokovnjaki, ki niso pripravljani upoštevati jezikovnih pravil in stilističnih načel pri pripravi nomotehničnih smernic, v katerih so zato izrazi, ki so v nasprotju s pravopisom in slovarjem slovenskega knjižnega jezika oziroma slovenskimi jezikovnimi pravili. Ker naj bi te smernice upoštevali tudi lektorji, ki lektorirajo predpise, je tako slovenistična stroka zaradi očitne prevlade moči pravne stroke prisiljena, da ne upošteva temeljnih jezikovnih priročnikov in načel, ampak sprejme napačne izraze iz smernic, pri čemer sploh ne gre za uveljavljene *terminus technicus*, ampak vsakemu lektorju povsem očitne napake. Kljub večkratnim in pogostim pobudam in utemeljitvam Sektorja za prevajanje GSV, da se jezikovne pomanjkljivosti in napake v smernicah odpravijo, doslej ni bilo mogoče doseči, da bi se upoštevala stališča slovenistične stroke.

Glede na navedeno problematiko v zvezi z jezikom v državni upravi predlagamo, da se v novi državni program za jezikovno politiko med drugim uvrstijo tudi naslednji cilji in ukrepi:

- večje število lektorjev – slovenistov v državni upravi in zaposlitev vsaj enega lektorja v vseh pomembnih sektorjih posameznih ministrstev in vladnih služb, z nujno vzpostavitvijo skladnosti njihovega dela in poenotenja lektorske prakse, ki bi se zagotavljala v okviru obstoječe vladne prevajalske službe kot centralne referenčne službe za kakovost slovenskega jezika v javnem sektorju;
- ozaveščanje o pomenu ohranjanja slovenščine kot maternega, državnega in uradnega jezika s poudarkom na uporabi slovenskih izrazov, kadar ti obstajajo, namesto tujih, če je to mogoče brez pomenskih razlik glede na besedilo v tujem jeziku;

- nameniti več človeških in finančnih virov za pripravo ciljno usmerjenih jezikovnih delavnic o konkretnih primerih napak in njihovih izboljšav iz prakse oziroma dokumentov, ki nastajajo v državni upravi, ali o napakah in ustreznih rešitvah iz predpisov, objavljenih v uradnem listu;
- v okviru ministrstva za kulturo vzpostaviti jezikovno inšpekcijo, ki bi z rednimi in izrednimi nadzori zagotavljala spoštovanje rabe slovenskega knjižnega jezika in upoštevanje jezikovne norme v uradnih besedilih in predpisih; smotrno bi bilo tudi znova vzpostaviti jezikovno razsodišče;
- uzakoniti obvezno lektoriranje besedil, namenjenih javnosti, in ustrezno sankcionirati neupoštevanje te obveznosti ter obveznosti uporabe slovenskega jezika v javnih nastopih in predavanjih;
- povečati pismenost in obvladanje slovenskega pravopisa zaposlenih v državni upravi z rednimi obveznimi jezikovnimi usposabljanji, ustrezno znanje slovenskega jezika oziroma pisnega in ustnega izražanja pa določiti kot pogoj za zasedbo delovnih mest, na katerih delovne naloge predvidevajo pripravo pisnih sporočil, poročil in drugih vrst besedil;
- vzpostaviti mehanizem, da bo posamezni organ ali služba zavezan oziroma zavezana upoštevati pravila slovenskega knjižnega jezika in odpraviti jezikovne napake, na katera opozarja slovenistična stroka. Konkretni primer je ime skupne evropske valute, ko kljub številnim pobudam in utemeljitvam, da se zapis z »u« (euro) spremeni v zapis z »v« (evro), ni politične volje, da bi se v zvezi s tem sprejel preprost *corrigendum* zakona iz leta 2006 in na ta način uzakonil pravilni slovenski zapis.

Kristina M. Pučnik (Lektorsko društvo Slovenije): Kakovostna jezikovna opremljenost govorcev in skrb za ustrezno jezikovno javno rabo

Lektorsko društvo Slovenije predstavlja manj številno poklicno skupino in razmeroma razširjeno dejavnost slovenistov, pa tudi neslovenistov. V prizadevanju za ureditev dejavnosti lektoriranja in jezikovnega svetovanja stanovsko društvo podaja kratek pregled stanja in predloge, ki bi v nacionalnem programu za jezikovno politiko 2019–2023 lahko pripomogli k urejanju tega slovenističnega področja.

1. Od lektoriranja do jezikovnega svetovanja

Okrogla miza Lektorskega društva Slovenije maja 2017, na kateri so sodelovale vse štiri slovenske slovenistike (ljubljska, mariborska, koprška in novogoriška), Služba za slovenski jezik na MK in Oddelek za prevajalstvo FF UL, je dala šest pomembnih sklepov. Ob posvetu o novem nacionalnem programu za jezikovno politiko želimo navesti tri:

1. Na oddelkih za slovenistiko in sorodnih oddelkih se zavedajo pomena izobraževanja za opravljanje dejavnosti lektoriranja in jezikovnega svetovanja. V študijskih programih že zdaj lektoriranje in jezikovno svetovanje ni tako neopredeljeno, kot je videti na trgu.
2. Jezikovno svetovanje je dejavnost, ki jo slovenisti opravljamo v timu z drugimi sodelavci. V tem smislu lektorji/jezikovni svetovalci/uredniki prevzemamo odgovornost za javno podobo besedil, ki nastajajo v timu. To odgovornost lahko zagovarjamo le v okviru urejene dejavnosti (izobraževanje, usposabljanje, mentorstvo), saj se obenem zavedamo svojega vpliva na izrazni fond knjižnega jezika.

3. Lektoriranje ni popravljanje slabo napisanih besedil, ker bi bili Slovenci bolj nepismeni od povprečnega Evropejca, temveč izoblikovana in usmerjena skrb za javno objavo kakovostnih besedil, kar je povsem običajen evropski kulturni in strokovni standard.

Zato Lektorsko društvo Slovenije najprej na načelni ravni sprejema spremembo od lektoriranja do jezikovnega svetovanja. Lektoriranje po definiciji (zagotavljanje kakovosti besedil) ne zadostuje več dejanski razsežnosti dejavnosti. Sodobna definicija lektorja je pravzaprav jezikovni svetovalec, jezikovni urednik, sodelavec v timu, ki sooblikuje kakovostna besedila za javno objavo.

Vsi slovenisti na vseh področjih delovanja vplivamo na javno podobo jezika, še posebej pa jezikoslovci praktiki (mednje štejemo lektorje, jezikovne svetovalce/jezikovne urednike, prevajalce itn.). Zato tudi področje jezikovnega svetovanja ne bi smelo biti neregulirano niti v nacionalnem programu za jezikovno politiko. Lektorsko društvo Slovenije predlaga, da se v tem dokumentu načelno ureja na podlagi naslednjih izhodišč:

a. Jezikovno svetovanje je izoblikovana in usmerjena skrb za javno objavo kakovostnih besedil.

b. Jezikovno svetovanje in lektoriranje je dejavnost, ki jo slovenisti opravljamo na podlagi opredelitve v nacionalnem programu za jezikovno politiko:

- Javno objavljena besedila so jasna in razumljiva, v skladu z obstoječo pravopisno normo in predpisi, v skladu z ugotovitvami sodobnega jezikoslovja glede sistemskosti jezika v rabi (na podlagi utemeljenih jezikovnih tehnologij in znanstvenih ugotovitev korpusnega jezikoslovja).
- Za to znajo poskrbeti usposobljeni jezikovni svetovalci/uredniki, ki so se za to delo izobrazili v slovenskem visokošolskem sistemu, njihova usposobljenost z referencami pa je razvidna iz izkušenj.
- Jezikovni svetovalci/uredniki in lektorji so primerni jezikoslovci praktiki za preverjanje raziskovalnih dognanj in njihovo kritično ovrednotenje v praksi; preverjajo opremljenost jezika in zaznavajo primanjkljaj.

Konkretno želi Lektorsko društvo Slovenije urejeno dejavnost jezikovnega svetovanja uresničiti z drugo točko tega prispevka:

2. Register jezikovnih svetovalcev

Sedanja dejstva – stanje:

- Dejavnost lektoriranje in jezikovno svetovanje v Republiki Sloveniji opravlja 585 pravnih oseb (družbe in s. p.), ki so registrirane za dejavnost lektoriranje, 391 pravnih oseb je registriranih za prevajanje in tolmačenje ter 623 za druga splošna tajniška opravila (vir: bonitete.si, dostop 2. 11. 2017). Večje časopisne hiše zaposlujejo po le nekaj lektorjev, z drugimi sodelujejo pogodbeno. Na nacionalni RTV (TV Slovenija, Radio Slovenija in MMC) je v vseh enotah in oddelkih, všteti regionalne centre, zaposlenih malo več kot 20 lektorjev in še nekaj pogodbenih sodelavcev za lektoriranje. V slovenskih založbah, z izjemo največje, ni redno zaposlenih lektorjev in v marsikateri manjši založbi besedil sploh ne lektorirajo več.
- V razvid samozaposlenih v kulturi je vpisanih 33 lektorjev. O tem, koliko jih je upravičenih do oprostitve plačevanja prispevkov za socialno varnost oziroma jim jih krije država, ni javno dostopnega podatka.
- V državi skoraj ni več delovnih mest za lektorje. Zato so izpostavljeni neurejeni prekarni zaposlitvi.

- Lektorsko društvo Slovenije ima približno 100 članov.
- Po anketi, ki jo je naše društvo izvedlo letos spomladi, skoraj dve tretjini lektorjev ob tej opravlja še drugo dejavnost. Po isti anketi: večina (63 %) anketirancev to dejavnost opravlja med 5 in 20 let, kar pomeni mlajšo generacijo.
- Anketa je zajela tudi 13 lektorjev (10 % anketirancev) govorjenih besedil. To je podatek, ki spodbuja k premisleku o možnostih usposabljanja in spopolnjevanja na tem področju ter na splošno o razvoju slovenske fonetike in pravorečja.
- Med kolegi, ki lektorirajo ob drugi stalni zaposlitvi, se jih 60 % ne zaveda, da je lektoriranje storitev in gospodarska kategorija (to delo opravljajo brez posebnega razloga oziroma zaradi manjšega dodatnega zaslужka ter iz veselja in ljubezni do jezika). Posledica je otežena profesionalizacija.
- Čeprav so diplomske in magistrske naloge javno objavljena besedila, se njihovi pisci večinoma ne odločajo za profesionalno storitev lektoriranja, saj tega večina ustanov (ki pisanje diplomskih nalog opredeljujejo s pravilniki) niti ne zahteva. Posledica je razmah lektoriranja diplomskih in magistrskih nalog, ki ga opravljajo neusposobljeni ljudje, neslovenisti, ki niso jezikovni svetovalci/uredniki ali lektorji, in velikokrat v nelegalnih oblikah dela.

Potrebe in cilji jezikovnih svetovalcev/urednikov in lektorjev:

- Jasna opredelitev, da lektoriranje ni dejavnost, ki bi jo lahko opravljal kdor koli s katero koli izobrazbo in brez posebne usposobljenosti (izkušnje z mentoriranjem).
- Ureditev podatkov v uporabno vrednost – referenčna baza lektorjev in jezikovnih svetovalcev/urednikov – register – sistemizacija jezikovnih svetovalcev, jezikovnih urednikov in lektorjev po več kriterijih: izobrazbi, izkušnjah, referencah, članstvu v stanovskem društvu, ceni storitev, dodatnem izpopolnjevanju, opravljenem pisnem in/ali ustnem preizkusu zmožnosti za lektoriranje in jezikovno svetovanje (ko oz. če bo ta kdaj uveden).
- Vpis v register jezikovnih svetovalcev z referencami in organizirano usposabljanje ob vpisu.
- Seznanitev javnosti z možnostjo izbire jezikovnega svetovalca/urednika in lektorja v registru.
- Sprememba davčne in delovne zakonodaje, ki bo omogočila urejeno prekarno zaposlitev lektorjev in jezikovnih svetovalcev/urednikov (po zgledu ureditve plačila DDV glede na realizacijo).

3. Jezikovno svetovanje je kulturna in družbena, pa tudi gospodarska kategorija

Priznana in institucionalizirana (tudi na podlagi programa za jezikovno politiko) področja slovenistike so: poučevanje slovenščine kot maternega in tujega jezika, raziskovanje jezika, proučevanje besedja, zbiranje in ustvarjanje korpusov ter jezikovnih tehnologij. Ker jezikovno svetovanje ni institucionalizirano v slovenistiki, čeprav je njegova primarna naloga skrb za jezikovno kulturo, ni institucionalizirano niti okolje, v katerem delujejo jezikovni svetovalci/uredniki in lektorji, kljub temu da je izjemnega pomena za kulturo in družbo ter ga potrebuje tudi gospodarstvo.

SKLEP: V okviru nacionalne jezikovne politike je treba poskrbeti za ureditev dejavnosti lektoriranja in jezikovnega svetovanja na vseh možnih ravneh, saj je ta tvoren dejavnik pri sooblikovanju slovenske jezikovne krajine, zlasti pa slovenščine v javnosti.

Nike Kocijančič Pokorn, Uršula Lipovec Čebtron (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani): Prispevek k oblikovanju prevodne politike Republike Slovenije

V luči sodobnih migracijskih tokov, ki potekajo tudi prek Slovenije, bi se morala načrtovana jezikovna politika Republike Slovenije (RS) osredotočiti tudi na potrebe slovenskega prebivalstva, ki stopa v stike z migranti in z drugimi tujejezičnimi prebivalci RS, in tudi potrebe migrantov in priseljencev, ki izberejo RS za prehodno ali dokončno prebivališče. Na tem mestu bi omenili dve raziskavi, ki se osredotočata na zdravstveno oskrbo in na potrebe migrantov, ki se odločajo za kratkoročno, srednjeročno in dolgoročno bivanje v državi gostiteljici.

Zdravstvena oskrba

Na osnovi nacionalnih raziskav, ki so se osredotočale na medkulturne in večjezikovne stike slovenskega zdravstvenega osebja z tujejezičnimi bolniki (Skupaj za zdravje in Izoblikovanje slovarja, namenjenega lažji komunikaciji migrantov z zdravstvenim osebjem, <http://multilingualhealth.ff.uni-lj.si/>), ugotavljamo, da se različne inštitucije v RS vedno pogosteje srečujejo s tujejezičnimi prebivalci. Vseslovenska raziskava, ki je potekala novembra 2016, je s pomočjo anketnega vprašalnika, ki je bil posredovan prek Zdravniške zbornice in Zbornice zdravstvene nege, pridobila 575 odgovorov (342 medicinskih sester (59 %), 152 zdravnikov (26 %), 34 zobozdravnikov (6 %) in drugo (administracija, fizioterapevti, učitelji na zdravstveni šoli itd.). Odgovori so pokazali, da se 92 % (516) vseh zdravstvenih delavcev pri svojem delu srečuje z bolniki, ki ne znajo slovenskega jezika. Čeprav se najpogosteje srečujejo z bolniki, ki govorijo hrvaško, srbsko, bosansko, črnogorsko, se jih vseeno veliko število srečuje z bolniki, ki govorijo albansko (408 zdravstvenih delavcev (ZD)), angleško (444), nemško (291), italijansko (262), makedonsko (249), rusko (185), francosko (175), romsko (164), arabsko (154), kitajsko (152), bolgarsko (143), ukrajinsko (137), madžarsko (136), špansko (129), romunsko (128), turško (95), perzijsko (farsi) (94) in paštu (76). Anketiranci so označili naslednje jezike kot tiste, ki jim najpogosteje predstavljajo težave in veliko oviro pri izvajanju zdravstvenih storitev: albanščina, arabščina, kitajščina, romski jezik, romunščina, bolgarščina in farsi. Dodati je potrebno, da je poleg tega 130 anketirancev odgovorilo, da ne znajo srbsko in/ali hrvaško oz. da posedujejo le osnovno jezikovno znanje, in 131, da ne znajo angleško oz. da obvladajo le osnove tega jezika. Kljub tej pereči stiski pa so zdravstveni delavci prepuščeni sami sebi in nimajo nobene podpore, ki bi jo lahko nudili medkulturni posredniki in medicinski tolmači. Posledično je – zaradi pogostih komunikacijskih in kulturnih težav ter nesporazumov – zdravljenje pogosto oteženo in upočasnjeno, včasih pa tudi napačno in vselej dražje. Raziskave v tujini so namreč pokazale, da so bolniki (na osnovi 3071 pregledanih kartotek) brez tolmaške podpore pri sprejemu in odpustu hospitalizirani dlje (od 0,75 do 1,47 dni) in so pogosteje ponovno sprejeti v bolnišnico zaradi iste težave v 30 dneh (Lindholm, M. et al., 2012).

Kratkoročni, srednjeročni in dolgoročni migranti

Raziskave, ki so bile izvedene v okviru evropskega projekta, ki poskuša izoblikovati politično relevantne predloge ter določiti jezikovne politike in strategije, ki bi dosegle kompromis med nasprotujočimi si težnjami po mobilnosti in vključevanju v večjezikovni Evropi (FP 7 MIME Mobilnost in inkluzivnost v večjezični Evropi, <http://mime-project.org/>), so pokazale, da bi se bilo potrebno diferencirano ukvarjati s potrebami kratkoročnih (tisti, ki nameravajo ostati v RS

od 1 tedna do 1 leta), srednjeročnih (tisti, ki nameravajo ostati v RS od 1 do 5 let) in dolgoročnih migrantov (tisti, ki se v RS preselijo dokončno). Raziskava je zajela 127 prosilcev za mednarodno zaščito in posameznikov s priznanim statusom begunca, 8 učiteljev na obeh mednarodnih šolah v RS (tj. britanski in francoski) in 15 tujejezičnih učiteljev tujih jezikov na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Na osnovi ankete, ki je vsebovala 48 vprašanj in se je osredinjala na določitev jezikovnih strategij vprašancev v državi gostiteljici, smo izoblikovali predloge za spodbujanje jezikovne inkluzije tujejezičnih prebivalcev RS (Pokorn in Čibej 2017).

Predlogi za jezikovno politiko RS

RS bi morala izoblikovati več prevodnih politik, ki bi jemale v obzir različne skupine alofonega prebivalstva (kratkoročne (ki ostanejo v državi gostiteljici (DG) do enega leta), srednjeročne (od 1 do 5 let), dolgoročne migrante (ki se dokončno preselijo v DG) in tradicionalne narodnostne manjšine).

Vse prevodne politike pa bi morale vsebovati zahteve po:

1. državno financirani prevajalski in tolmaški podpora s strani kvalificiranih izvajalcev v visoko tveganih situacijah, in sicer:
 - a. na sodiščih (v kazenskih postopkih nas k temu zavezuje zakonodaja EU),
 - b. pri delu policije (v azilnih postopkih nas k temu zavezuje zakonodaja EU),
 - c. v zdravstveni oskrbi (tu smo v največjem zaostanku v primerjavi z ostalimi evropskimi državami),
 - d. v izobraževanju (tu gre predvsem za podporo, ki bi omogočala komunikacijo med tujejezičnimi starši in učitelji v osnovnošolskem izobraževanju in v predšolski vzgoji);
 2. državni podpora izobraževanja tolmačev in prevajalcev za jezike migrantov (in sicer najboljše v okviru poklicnega izobraževanja oz. doizobraževanja) in medkulturnih mediatorjev (oseb, ki so v pomoč migrantom v začetnem obdobju preselitve in jim omogočajo lažji dostop do različnih javnih služb in storitev);
 3. kontinuiranem financiranju tečajev slovenščine za migrante, ki bi bili diferencirani glede na stopnjo izobrazbe in prvi jezik migrantov.
- Obenem bi bilo potrebno imeti v mislih neslovensko govoreče skupnosti v Sloveniji, kot je na primer albanska, in vse člane te skupnosti (tudi in predvsem ženske) vključiti v tečaje slovenščine, ki bi jim bili prilagojeni tako izobrazbeno kot kulturno.

Reference

- Lindholm, M., Hargraves J. L., Ferguson W. J., Reed, G. 2012. 'Professional language interpretation and inpatient length of stay and readmission rates.' *Journal General Internal Medicine*, 27/10: 1294–99.
- Pokorn, Nike K., in Jaka Čibej. 2017. Interpreting and linguistic inclusion - friends or foes? Results from a field study. *The Translator*. (splet. obj.: 24. nov. 2017), ID: 1396406 DOI:10.1080/13556509.2017.1396406.

Kolofon

Javni posvet o novem nacionalnem programu za jezikovno politiko: prispevki

E-zbornik prispevkov z Javnega posveta o novem nacionalnem programu za jezikovno politiko

na Ministrstvu za kulturo 28. novembra 2017

Ljubljana, december 2017

Izdajatelj: Ministrstvo za kulturo, Maistrova 10, Ljubljana

Za izdajatelja: dr. Simona Bergoč

Urejanje: mag. Brigita Lipovšek in dr. Simona Bergoč

Jezikovni pregled: Irena Grahek in mag. Brigita Lipovšek

Način dostopa (URL):

http://www.mk.gov.si/si/delovna_podrocja/sluzba_za_slovenski_jezik/resolucija_o_nacionalnem_programu_za_jezikovno_politiko_20192023/

Računalniški datotečni format: oblika pdf

Datum javne objave: 10. 1. 2018

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID=23588360

ISBN 978-961-6370-26-4 (pdf)

ISBN 978-961-6370-27-1 (pdf)

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva – Deljenje pod istimi pogoji

4.0 International (CC BY-SA 4.0).

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0).

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>